

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Quo vadis Afganistanie? Analiza wybranych aktualnych uwarunkowań wewnętrznych

PROF. DR HAB. SEBASTIAN WOJCIECHOWSKI

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Quo vadis Afganistanie? Analiza wybranych aktualnych uwarunkowań wewnętrznych

PROF. DR HAB. SEBASTIAN WOJCIECHOWSKI

Redakcja serii

dr hab. Bogumił Szmulik, prof. ucz.
dr Magdalena Maksymiuk
mgr Łukasz Gołęb

Projekt graficzny

Robert Wojniusz

© Copyright by Instytut De Republica 2022

ISBN 978-83-67253-48-2 (online)

Wydawca

Instytut De Republica
ul. Belwederska 23 lok. 1
00-761 Warszawa
+48 22 295 07 29
e-mail: instytut@iderepublica.pl
www.iderepublica.pl

Spis treści

Wprowadzenie 7

Uwarunkowania etniczno-kulturowe Afganistanu 11

Talibowie – ich poglądy oraz działania 13

Problem terroryzmu i fundamentalizmu islamskiego 18

Geopolityczne i geoekonomiczne znaczenie Afganistanu 26

Kwestia produkcji i handlu narkotykami 31

Zakończenie – dziesięć kluczowych wniosków 33

Bibliografia 41

Quo vadis Afganistanie? Analiza wybranych aktualnych uwarunkowań wewnętrznych

prof. dr hab. Sebastian Wojciechowski
Instytut Zachodni w Poznaniu

Streszczenie

15 sierpnia 2022 r. minął rok od ponownego przejęcia władzy przez talibów w Afganistanie. Pomimo upływu czasu tamtejsza sytuacja jest nadal wysoce niestabilna, dotyczy to nie tylko sfery politycznej, społecznej czy ekonomicznej, ale także informacyjnej. Spośród napływających nielicznych informacji trudno stworzyć pełen obraz tamtejszych realiów. Głównym celem opracowania jest analiza wybranych, szczególnie istotnych determinantów wewnętrznych występujących współcześnie¹ w Afganistanie oraz ukazanie zachodzących pomiędzy nimi różnorodnych interakcji. Ich szczegółowe omówienie jest bardzo pomocne podczas rozpatrywania najnowszych kluczowych wydarzeń rozgrywających się w Afganistanie, a związanych między innymi z wycofaniem sił NATO, którym pomimo dwudziestoletnich wysiłków oraz olbrzymich nakładów nie udało się zaprowadzić bezpieczeństwa i stabilizacji w tym państwie. Innym bezpośrednio związanym z tym procesem elementem jest spektakularny sukces talibów, którzy niezwykle szybko opanowali afgańskie terytorium. Kompleksowe zrozumienie tych zdarzeń oraz towarzyszących im innych rozlicznych zagadnień, w tym obecnej sytuacji, podobnie jak prognozowanie dalszych potencjalnych scenariuszy nie jest możliwe bez dogłębnej analizy uwarunkowań wewnętrznych występujących w Afganistanie. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują na przykład następujące determinanty: uwarunkowania etniczno-kulturowe, poglądy oraz działania talibów, problem terroryzmu i fundamentalizmu islamskiego, geopolityczne oraz geoeconomiczne znaczenie Afganistanu, czy kwestia produkcji i handlu narkotykami.

Słowa kluczowe

Afganistan, talibowie, terroryzm, narkotyki, Al-Kaida, ISIS, USA

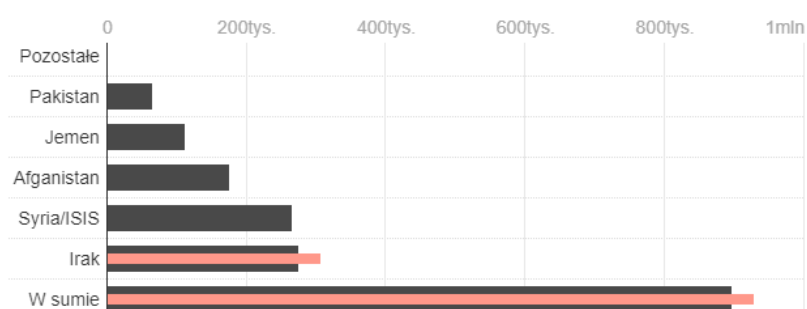
1 Opracowanie prezentuje stan na dzień 26.08.2022 r.

Wprowadzenie

Zapoczątkowana wraz z atakami z 11 września 2001 r. wojna z terroryzmem trwa już ponad dwadzieścia lat. Jak wyliczyli eksperci z Watson Institute for International and Public Affairs² (centrum badawczego na Uniwersytecie Browna w Providence), od chwili ataków na wieże World Trade Center we wrześniu 2001 r. do sierpnia 2021 r., czyli momentu, w którym Talibowie ogłosili zdobycie Afganistanu, koszty wojny z terroryzmem przekroczyły kwotę 6,4 biliona dolarów. Ponadto w jej wyniku zginęło ponad 800 tys. ludzi, w tym około 335 tys. cywilów, a ponad 37 mln osób zostało przesiedlonych. Dotyczyło to głównie: Afganistanu, Pakistanu, Iraku, Syrii, Libii, Jemenu czy Somalii. W miejscach tych często dochodziło i nadal dochodzi do przejawów terroru, łamania praw człowieka, ograniczania swobód obywatelskich. Szczegółowe straty ludzkie z uwzględnieniem liczby zabitych oraz ich lokalizacji podczas wojny z terroryzmem³ prezentuje poniższe zestawienie.

Wykres 1

Osoby zabite w latach 2001-2021 w wybranych państwach na skutek wojny z terroryzmem

*W przypadku Iraku oraz w kategorii „w sumie” występują rozbieżności danych.

Źródło: Watson Institute, 20 Years of war, https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2021/Costs%20of%20War_Direct%20War%20Deaths_9.1.21.pdf (dostęp: 21.02.2022); podaję za: BIQdata, wyborcza.pl, <https://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7159116,27556879,20-lat-wojny-z-terroryzmem-koszty-dla-usa-polisa-ubezpieczeniowa.html?di-sableRedirects=true> (dostęp: 21.02.2022 r.).

2 Watson Institute for International and Public Affairs, <https://watson.brown.edu/about> (dostęp: 01.12.2021 r.).

3 Na temat wojny z terroryzmem i jej oceny zob. np. A. Lubin, *Never-Ending War on Terror*, University of California Press 2021; *Since 9/11, the “war on terror” has been central to U.S. policy*, “Foreign Affairs”, 2021, vol. 100, nr 5.

Terroryzm jest niestety wpisany w naszą codzienną rzeczywistość, o czym świadczy fakt, iż statystycznie każdego dnia na świecie ma miejsce około 20 ataków o takim charakterze. Bardziej szczegółowe statystyki wskazują, że w skali globu w latach 1970–2020 wystąpiło ponad 200 tys. przejawów terroryzmu. Na przykład w 2021 r. dotyczyły one około 80 państw i terytoriów na różnych kontynentach, co pokazuje globalny charakter zagrożenia. 80% ataków koncentrowało się w trzech regionach geograficznych: Azji Zachodniej, Azji Południowej i Afryce Subsaharyjskiej. Do grona państw obecnie najbardziej zagrożonych terroryzmem zaliczyć należy właśnie Afganistan⁴.

Wojna na Ukrainie, a wcześniej pandemia COVID-19 oraz inne rozliczne problemy występujące w poszczególnych częściach świata spowodowały, iż społeczność międzynarodowa coraz częściej zapomina o zagrożeniu terrorystycznym. Jednak ono niestety wciąż istnieje, a w niektórych wypadkach wręcz narasta. Potwierdza to na przykład najnowszy raport „Global Terrorism Index 2022”⁵ przygotowany przez Institute for Economics & Peace (IEP), wskazujący, iż w 2021 r. liczba ataków na świecie wzrosła aż o 17% w porównaniu do roku poprzedniego. Było ich łącznie 5226 wobec 4458 mających miejsce w 2020 r. Jest to zatem najgorszy wynik od 2007 r. W znacznym stopniu powyższa eskalacja była spowodowana wzrostem zagrożenia terrorystycznego na obszarze Sahelu (np. w Mali – 333 ataków, Burkina Faso – 216), czy aktywnością grup terrorystycznych w innych częściach świata, czego najlepszym przykładem jest Afganistan (837 ataków), Irak (833), Mjanma (750), Syria (338), Somalia (308) czy Pakistan (186). Na wzrost terrorystycznego zagrożenia w niektórych częściach globu w swoich raportach zwracają również uwagę inne ośrodki analityczne lub instytucje rządowe, np. Biuro Antyterrorystyczne (Bureau of Counterterrorism – BC) Departamentu Stanu USA. Choć podczas analizy i ewidencjonowania ataków terrorystycznych BC stosuje inną metodologię, tendencja wzrostowa w skali całego globu w ostatnich latach także i w tym przypadku jest widoczna (np. w 2018 r. zarejestrowano 8117 ataków, w 2019 r. – 8872, a w 2020 r. – 10 172)⁶.

BC Departamentu Stanu USA w swoich raportach słusznie podkreśla, że zagrożenie terrorystyczne jest coraz bardziej rozproszone pod względem geograficznym, a w przypadku niektórych form terroryzmu odnotowuje się ich niezwykle szybki wzrost, czego przykładem jest terroryzm skrajnie prawicowy. Komitet Antyterrorystyczny przy Radzie Bezpieczeństwa ONZ wykazał, że w ciągu ostatnich pięciu lat w skali świata nastąpiła eskalacja skrajnie prawicowego terroryzmu aż o 320%. Ponownie coraz poważniejszym problemem są działające w różnych częściach globu komórki tzw. Państwa Islamskiego

4 The Global Terrorism Database (GTD), The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), <https://start.umd.edu/gtd/about/> (dostęp: 10.02.2022 r.); *Global Terrorism Index 2020*, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GTI-2020-web-2.pdf> (dostęp: 25.03.2022 r.).

5 *Global Terrorism Index 2020*, <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022> (dostęp: 12.06.2022 r.).

6 <https://www.state.gov/reports-bureau-of-bureau-of-counterterrorism/> (dostęp: 12.07.2022 r.).

(ISIS), które sukcesywnie odzyskują utracone wpływy. Choć organizacja ta została rozbita w Syrii i Iraku, to jak zaznaczają eksperci Departamentu Stanu USA, kontynuuje ona kampanię terrorystyczną, o czym świadczy fakt, iż tylko w 2020 r. podmioty powiązane z ISIS (poza Irakiem i Syrią) spowodowały więcej ofiar śmiertelnych niż kiedykolwiek wcześniej. Poważnym wyzwaniem są jednak również i inne sieci terrorystyczne, m.in. te tworzone i odtwarzane przez Al-Kaidę. Liczba oraz lista najgroźniejszych obecnie organizacji terrorystycznych jest różna w zależności od prezentowanego źródła, na przykład inne w tym względzie są oceny USA czy Unii Europejskiej. Według danych BC Departamentu Stanu USA w skali globu działa obecnie około 70 aktywnych grup. Cztery z nich (ISIS, Al-Shabaab, talibowie i Jamaat Nusrat al-Islam wal Muslimeen) były w minionym roku odpowiedzialne za większość ofiar. Łącznie doprowadziły one do 3364 zgonów generujących 47% wszystkich ofiar terroryzmu w 2021 r. Dla porównania w 2012 r. grupy te spowodowały tylko 16% ofiar tego typu. Obecnie pełna skala analizowanego zjawiska może być jeszcze większa, a wskazane organizacje coraz częściej mają swoje regionalne filie, czy też grupy z nimi powiązane lub je naśladujące. Między innymi dlatego aż w 2775 przypadkach śmierci nie udało się jednoznacznie ustalić sprawców lub przypisać ich do konkretnej organizacji⁷. Wzrost aktywności różnych grup terrorystycznych, w tym powiązanych z Al-Kaidą czy ISIS⁸, można zaobserwować przede wszystkim na Bliskim Wschodzie, w Afryce czy Azji, w tym choćby i w Afganistanie⁹.

Prezentowany tekst dotyczy tylko problematyki afgańskiej. Jego głównym celem badawczym jest analiza wybranych¹⁰, szczególnie ważnych determinantów wewnętrznych wpływających na tamtejszą sytuację oraz ukazanie zachodzących pomiędzy nimi różnorodnych interakcji. Ich uwypuklenie, a także szczegółowe omówienie jest bardzo pomocne podczas analizy kluczowych, najnowszych wydarzeń rozgrywających się w Afganistanie a związanych na przykład z wycofaniem stamtąd sił NATO, którym nie udało się zaprowadzić bezpieczeństwa i stabilizacji w tym państwie. Innym bezpośrednio związanym z tym przejawem aspektem jest spektakularny sukces talibów, którzy błyskawicznie opanowali afgańskie terytorium. Kompleksowe zrozumienie tych wydarzeń, podobnie jak tamtejszej obecnej sytuacji nie jest

7 Szerzej zob. np. S. Wojciechowski, *The terrorist bomb is still ticking – even in the shadow of Covid-19*, „Przegląd Strategiczny” 2020, nr 13; S. Wojciechowski, *Globalne tendencje w rozwoju zagrożeń terrorystycznych*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2022, nr 17.

8 Na temat działalności Al-Kaidy i tzw. Państwa Islamskiego w Europie zob. np. W. McCants, *The ISIS Apocalypse: The History, Strategy, and Doomsday Vision of the Islamic State*, St. Martin's Press 2015; A. Wejksznier, *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu?*, Warszawa 2016; A. Wejksznier, *Europejska armia kalifatu. Centrum supersieci*, tom 1, Warszawa 2020.

9 Odnosząc sytuację w Afganistanie zob. np. A. Ahmady, *Why Afghanistan Fell An Insider's Account of What Went Wrong*, „Foreign Affairs” 2021, 11 October <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2021-10-11/why-afghanistan-fell> (dostęp: 11.10.2021 r.).

10 Zaprezentowano tylko wybrane, zdaniem autora szczególnie istotne czynniki wewnętrzne, oczywiście ich pełna lista jest znacznie dłuższa i obejmuje m.in. też determinanty religijne, demograficzne, problem przestępczości, korupcji, nastroje społeczne itp. zob. np. *Afghanistan: Conflict & Crisis*, The Institute for Economics & Peace, Sydney 2021.

możliwe bez dogłębnej analizy uwarunkowań wewnętrznych występujących w Afganistanie.

Wśród nich na szczególną uwagę zasługują między innymi następujące czynniki:

- uwarunkowania etniczno-kulturowe Afganistanu;
- talibowie – ich poglądy oraz działania;
- problem terroryzmu i fundamentalizmu islamskiego;
- geopolityczne i geoekonomiczne znaczenie Afganistanu;
- kwestia produkcji i handlu narkotykami.

Uwarunkowania etniczno-kulturowe Afganistanu

Afgańczycy to społeczność niezwykle dumna ze swojej historii. To także ludzie wielokrotnie w sposób brutalny doświadczani przez los. Jest to związane zarówno z trudnymi geograficznymi czy ekonomicznymi warunkami życia, działaniami podejmowanymi w różnych okresach historycznych przez różnorodne siły zewnętrzne chcące kontrolować tamtejszą sytuację (w tym na przykład: Persów, Greków, Partów, Arabów, Mongołów, Indie, Rosję/ZSRR, Wielką Brytanię, Pakistan czy USA), ale też podziałami i konfliktami wewnętrznymi. Te ostatnie wynikają nie tylko z różnic polityczno-ideologicznych czy religijnych (głównie sunniti-szyici), ale również z bardzo dużego zróżnicowania etnicznego czy klanowego¹¹.

Zdecydowana większość ludności Afganistanu żyje w strukturach plemiennych i wyznaje islam – około 80% z nich to sunniti, a 10-20% (według różnych szacunków) to szyiti. Największą afgańską grupą etniczną, liczącą według różnych źródeł od 38-42%, są Pasztuni zamieszkujący głównie w południowych i wschodnich prowincjach. Druga pod względem wielkości społeczność to Tadżycy (25-27%) rozlokowani przede wszystkim na północy państwa. Dość duże grupy narodowościowe to także Hazarowie (9-19%) czy Uzbegy (6-9%). Ponadto w tym wieloetnicznym „tyglu” zamieszkują jeszcze inne społeczności choćby Turkmeni czy Arabowie. W dokumentach oraz opracowaniach naukowych występują duże rozbieżności co do liczby i liczebności afgańskich grup etnicznych. Na przykład Konstytucja Afganistanu z 2004 r. wymienia 14 społeczności: Pasztun, Tajik, Hazara, Uzbek, Baloch, Turkmen, Nuristani, Pamiri, Arab, Gujar, Brahui, Qizilbash, Aimaq i Pashai¹², a z kolei Encyklopedia PWN wskazuje na ponad 20 narodów.

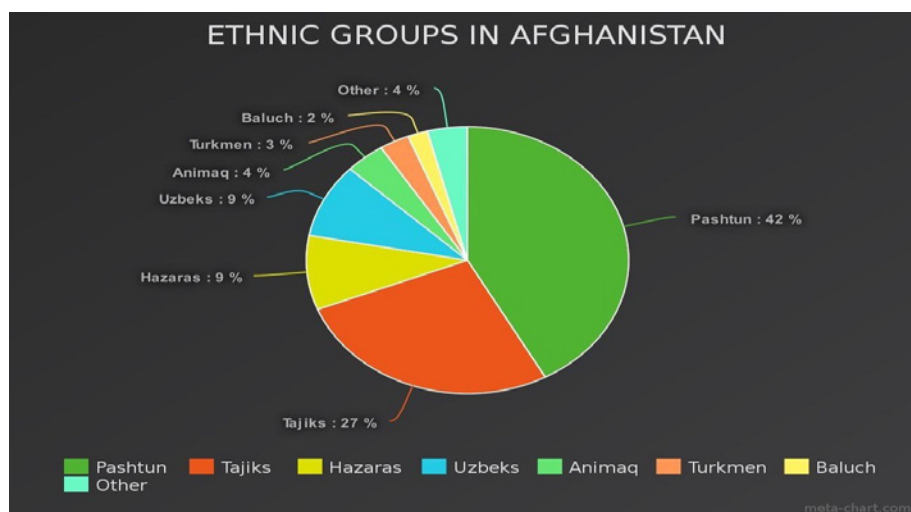
Powyższe rozbieżności wynikają z wielu różnorodnych przesłanek, w tym procesów migracyjnych, działań wojennych, szybkiego przyrostu demograficznego (w latach 2007-2018 liczba mieszkańców wzrosła z około 25,5 do 35 mln, czyli prawie o jedną trzecią), przypadków kwestionowania przez poszczególne grupy etniczne prezentowanych danych czy faktu, iż ostatni kompleksowy spis ludności w Afganistanie miał miejsce w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku¹³.

11 R. Magnus, E. Naby, *Afghanistan: Mullah, Marx, And Mujahid, Nations of the Modern World*, Westview Press 2002.

12 Podaję za: CIA *The World Factbook 2021*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/#people-and-society> (dostęp: 30.11.2021 r.).

13 E. Zabardast, S. Zabardast, *Afghanistan „Życie codzienne w Kabulu” 2021*, file:///C:/Users/Komputer/Downloads/E_Zabardast,_S_Zabardast_-_Afganistan_%C5%BBycie_codzienne_w_Kabulu%20(6).pdf (dostęp: 12.08.2022 r.).

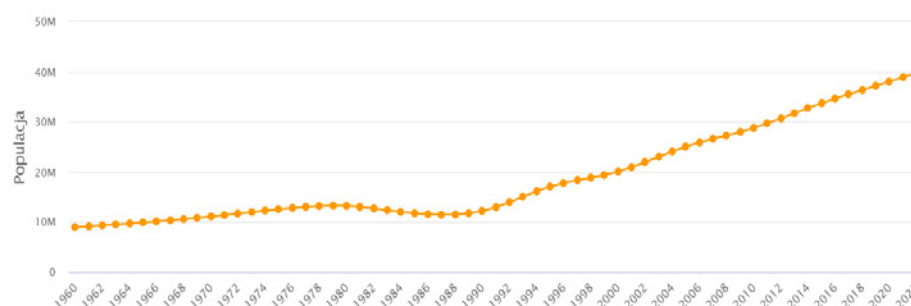
Wykres 2

Struktura etniczna Afganistanu

Źródło: Ping Ped, *Afghanistan: Ethnicity and political organization*, <https://pingpedd.weebly.com/afghanistan3.html> (dostęp: 12.02.2022 r.)

Populacja Afganistanu w 2022 r. była szacowana na ponad 39 mln mieszkańców, z tego ponad 11 mln to ludność miejska. Gęstość zaludnienia wynosiła 61 osób na km², a średnia wieku – 23 lata, co oznacza, że znaczna części mieszkających tam osób (około 40%) nie pamięta czasów przed amerykańską interwencją w 2001 r., co może wpływać na ich ocenę i postrzeganie obecnej rzeczywistości¹⁴.

Wykres 3

Liczba ludności Afganistanu w latach 1960-2022

Źródło: <https://www.populationof.net/pl/afghanistan/> (dostęp: 12.08.2022 r.)

¹⁴ <https://www.populationof.net/pl/afghanistan/> (dostęp: 12.08.2022 r.).

Talibowie – ich poglądy oraz działania

Istotny przełom w Afganistanie nastąpił w 1994 r. wraz z zaangażowaniem się talibów w kolejny konflikt wewnętrzny. Słowo „talib” w języku paszyńskim oznacza studenta – osobę poszukującą wiedzy. Rzeczywiście początkowo grupy talibów wywodziły się ze słuchaczy islamskich szkół koranicznych działających na pograniczu afgańsko-pakistańskim i obejmowały głównie młodych pasztuńskich uchodźców¹⁵. Szybko jednak zostały one zorganizowane i nabrały charakteru militarnego stając się siłą polityczną dążącą do przejęcia władzy oraz stworzenia radykalnego państwa religijnego. Między innymi dzięki poparciu części miejscowej ludności czy wsparciu z zewnątrz oraz umiejętnej strategii w latach 1996-2001 kontrolowały sytuację w prawie całym Afganistanie¹⁶, wprowadzając brutalne rządy odwołujące się do interpretacji szariat. Jest to ortodoksyjny islamski system prawno-polityczny odrzucający zachodnie wartości oraz wprowadzający i egzekwujący cały szereg brutalnych zakazów czy nakazów. Pierwsze rządy tzw. talibanu cechował terror i łamanie podstawowych praw człowieka. Doświadczyli tego w szczególności opozycjoniści oraz przedstawiciele mniejszości choćby etnicznych czy religijnych. Talibowie zostali jednak rozbici i pozbawieni władzy na skutek międzynarodowej operacji kierowanej przez USA. Była ona następstwem ataków terrorystycznych przeprowadzonych 11 września 2001 r. na USA przez Al-Kaidę. W tym okresie przywódcy Al-Kaidy na czele z Osamą bin Ladenem korzystali ze schronienia i wsparcia talibów. W następstwie tych wydarzeń oraz odmowy wydania liderów Al-Kaidy prezydent George Bush podjął decyzję o skierowaniu sił zbrojnych do Afganistanu i ogłosił trwającą do dziś wojnę z terroryzmem. Celem afgańskiej misji realizowanej przez USA/NATO i ich sojuszników (International Security Assistance Force 2001– 2014¹⁷, a później Resolute Support Mission in Afghanistan 2015–2021)¹⁸ było między innymi pokonanie Al-Kaidy i talibów oraz zaprowadzenie bezpieczeństwa i stabilizacji, w tym szkolenie, wyposażenie czy

15 Za założyciela ruchu talibów uznaje się na ogół mułłę Mohammada Omara, który zginął w 2013 r. w niewyjaśnionych okolicznościach. Szerzej na temat Talibów zob. np. A. Giustozzi, *Koran, kałasznikow i laptop. Rebelia neotalibów w Afganistanie*, Kraków 2009; P. Łukasiewicz, *Talibowie. Przekleństwo czy nadzieja Afganistanu*, Kraków 2022.

16 M. Madej, *Interwencja w Afganistanie – najdłuższa wojna, największe fiasko?*, [w:] *Wojny Zachodu. Interwencje zbrojne państw zachodnich po zimnej wojnie*, Warszawa 2017.

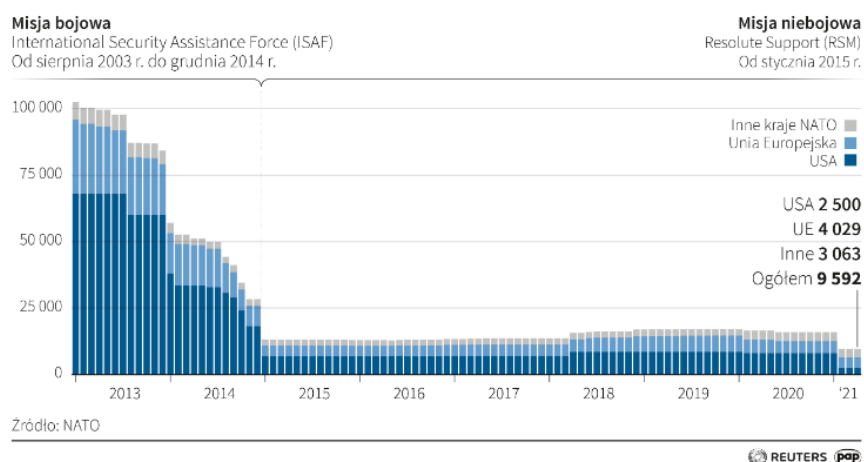
17 ISAF's mission in Afghanistan (2001–2014) (Archived), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (dostęp: 20.01.2022 r.).

18 Resolute Support Mission in Afghanistan (2015–2021) https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm (dostęp: 18.01.2022 r.).

wspieranie afgańskich formacji rządowych zajmujących się bezpieczeństwem. Podejmowano także inne różnego rodzaju działania zmierzające do poprawy tamtejszych bardzo trudnych warunków życia (np. ochrona i udzielanie pomocy humanitarnej, opieki medycznej, tworzenie systemu praworządności czy edukacji, odbudowa ze zniszczeń itd.).

Wykres 4

Liczebność sił zbrojnych w Afganistanie w ramach misji NATO

Źródło: podają za: J. Stawiski, *Czy było warto? Po co tam w ogóle weszliśmy? Co nas tam trzymało? Co właściwie mieliśmy zrobić?*, <https://tvn24.pl/swiat/20-lat-wojny-w-afganistanie-analiza-jacka-stawiskiego-5144572> (dostęp: 19.08.2022 r.).

NATO mimo zaangażowania w Afganistanie olbrzymich środków militarnych, logistycznych czy finansowych nie było jednak w stanie zrealizować tych wszystkich celów. Wraz z upływem czasu inicjatywę zaczęli odzyskiwać talibowie przejmując sukcesywnie kontrolę nad kolejnymi prowincjami. Jakub Gajda panującą w Afganistanie sytuację oraz działania Paktu opisał w sposób następujący:

„popołniono szereg błędów, które z każdym rokiem pomagały wzmacniać się talibom. Z europejskiej perspektywy najłatwiej w tej chwili jest obwinić o nie rząd Aszrafa Ghaniego i samych Afgańczyków, ale paradoksów natowskiej misji ISAF (zakończonej w 2014 r.) i udziału poszczególnych kontyngentów było mnóstwo i w tym kontekście nie należy o nich zapominać. Przez dwie dekady postęp na polu szerzenia i ochrony praw kobiet, wprowadzenia powszechnej i świeckiej edukacji oraz budowy infrastruktury, nieustannie mieszały się w afgańskiej rzeczywistości z informacjami o wybuchających improwizowanych ładunkach, walkami sił bezpieczeństwa z bojownikami, ogólną atmosferą terroru i szerzącą się w elitach korupcją. W konsekwencji przewrotu z 2001 r. sytuacja w Afganistanie polepszyła się dla wybranych jednostek i grup etnicznych, lecz „pasztuńskie” południe i wschód pozostały bastionem Ruchu

Talibów, w którym niewiele zmieniło się zarówno w warstwie materialnej, jak i światopoglądowo-mentalnej”¹⁹.

Administracja USA nie widząc możliwości szybkiego zakończenia konfliktu, nie chcąc jeszcze bardziej zwiększać swoich wydatków finansowych i strat ludzkich, dostrzegając „zmęczenie” amerykańskiego społeczeństwa wieloletnim zaangażowaniem w Irak i Afganistan, a także licząc, iż afgańskie władze przy wsparciu własnych sił bezpieczeństwa utrzymają kontrolę przynajmniej nad częścią terytorium podjęła decyzję o rozpoczęciu negocjacji z talibami. Ich efektem było porozumienie podpisane 29 lutego 2020 r. w Dosze. Obejmowało ona przede wszystkim pięć głównych kwestii:

- gwarancje ze strony przedstawicieli talibów, że terytorium Afganistanu nie będzie wykorzystywane do działań terrorystycznych, w tym zagrażających bezpieczeństwu Stanów Zjednoczonych oraz ich sojuszników;
- amerykańskie zobowiązanie do stopniowego wycofania sił zbrojnych z Afganistanu, co miało ostatecznie nastąpić w ciągu 14 miesięcy;
- rozpoczęcie negocjacji pomiędzy talibami a rządem Afganistanu m.in. na temat zaprzestania użycia broni, a w późniejszym etapie doprowadzenie do zawarcia wewnętrznego porozumienia pokojowego;
- zwolnienie około 5 tys. więźniów, w zamian za to talibowie zadeklarowali, iż osoby wypuszczone na wolność nie będą stanowiły zagrożenia dla Stanów Zjednoczonych oraz podjęli decyzję, że również wypuszczą około tysiąca przetrzymywanych osób;
- USA zobowiązało się do zniesienia sankcji do 27 sierpnia 2020 r., natomiast sankcje nałożone przez inne państwa miały zostać zniesione do 29 maja 2020 r. Stany Zjednoczone obiecały również, że zaprzestaną zaangażowania się w wewnętrzne sprawy Afganistanu oraz zadeklarowały chęć współpracy gospodarczej z nowym rządem²⁰.

Zgodnie z postanowieniami porozumienia siły amerykańskie miały opuścić terytorium Afganistanu przed 1 maja 2021 r. Termin ten, między innymi ze względu na niespełnianie przez talibów części przyjętych zobowiązań, był jednak kwestionowany przez nowego prezydenta Joe Bidena proponującego późniejszą oraz stopniową redukcję wojskowej obecności. Niespodziewanie jednak 12 kwietnia J. Biden, argumentując że pierwotne cele interwencji militarnej (m.in. zabicie Osamy bin Ladena) zostały osiągnięte, a Afganistan nie jest już głównym źródłem zagrożenia terrorystycznego²¹, pomimo licznych krytycznych głosów

19 J. Gajda, *Afganistan 2022 – rok konsekwencji*, „Pulaski Policy Papers. Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego”, 28.01.2022 r.

20 K. Szurc, *Proces negocjacyjny pomiędzy USA a Afgańskimi Talibami w latach 200–2020*, „Opinie”, Warsaw Institute, 22.11.2021, <https://warsawinstitute.org/pl/proces-negocjacyjny-pomiedzy-usa-afganskimi-talibami/> (dostęp: 21.06.2022 r.).

21 P. Kugiel, *Zamknięcie rozdziału – wycofanie wojsk USA z Afganistanu*, „Komentarz” PISM, 2021, nr 32.

tak ze strony części swoich współpracowników, jak i sojuszników, nagle zmienił zdanie i poinformował, że do 11 września 2021 r., czyli dwudziestej rocznicy zamachów z 2001 r., (a ostatecznie do końca sierpnia) oddziały USA opuszczają Afganistan²². W następstwie amerykańskiej decyzji również pozostali sojusznicy, uznając, że „nie ma militarnego rozwiązania dla wyzwań stojących przed Afganistanem”, podjęły decyzję o wycofaniu swoich wojsk²³. Dotyczyło to także Polski, która była tam militarnie zaangażowana od 2002 r.²⁴.

Tępo i rozmach ofensywy talibów całkowicie zaskoczył tak siły zbrojne, ekspertów, polityków, jak i opinię publiczną²⁵. Najlepszym tego przejawem był popłoch jaki zapanował najpierw wśród mieszkańców afgańskich miast, a później cudzoziemców przebywających m.in. w Kabulu. Przerazającym tego przejawem były wydarzenia, które rozegrały się na tamtejszym lotnisku, kiedy przerażony tłum za wszelką cenę próbował dostać się na pokład odlatujących samolotów, chwytając się nawet poszczególnych części startujących maszyn²⁶.

W symboliczne 20 dni²⁷ kończące ofensywę talibów zniweczonych zostało 20 lat wysiłków społeczności międzynarodowej na rzecz zbudowania w miarę stabilnego i bezpiecznego Afganistanu – Islamskiej Republiki Afganistanu (IRA). 15 sierpnia 2021 r. prezydent Afganistanu Aszraf Ghani bez wcześniejszych zapowiedzi opuścił Kabul i wraz z rodziną oraz najbliższymi współpracownikami znalazł schronienie w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. W tym samym dniu oddziały afgańskiego Ruchu Talibów zdobyły²⁸ stolicę, zaprowadzając nowe porządki i oficjalnie ogłaszając odtworzenie powołanego w 1996 r.

22 Także po wycofaniu sił amerykańskich z Afganistanu administracja J. Bidena była krytykowana przez niektórych polityków obu największych partii czy część ekspertów. Krytyka ta dotyczyła zarówno terminu, jak i formy ewakuacji. W tym okresie tylko 38% amerykańskich respondentów popierało politykę J. Bidena wobec Afganistanu, zob. M. Piotrowski, *Upadek Afganistanu – pierwszy kryzys administracji Bidena*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 180.

23 W sierpniu 2021 r. sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg zaproponował Radzie Północnoatlantycznej przeprowadzenie kompleksowej oceny zaangażowania Paktu w Afganistanie z uwzględnieniem bardzo różnych aspektów, w tym politycznych, operacyjno-wojskowych, kulturowych, historycznych itp. Miesiąc później rozpoczęto proces oceny obejmujący m.in. konsultacje ekspertów, spotkania czy przygotowanie raportu przeanalizowanego ostatecznie na forum Rady Północnoatlantycznej, zob. *Afghanistan Lessons Learned Process*, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/12/pdf/2112-factsheet-afgh-lessons-en.pdf#:~:text=The%20Afghanistan%20lessons%20learned%20process%2C%20launched%20in%20September%2C,the%20Washington%20Treaty%2C%20to%20the%20evacuation%20from%20Kabul (dostęp: 11.06.2022 r.).

24 Na temat polskiej misji w Afganistanie zob. np.: *Koniec misji w Afganistanie. Po prawie dwóch dekadach Polacy wracają do domu*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koniec-misji-w-afganistanie-po-prawie-dwoch-dekadach-polacy-wracaja-do-domu> (dostęp: 03.06.2022 r.); J. Stawiski, *Czy było warto? Po co tam w ogóle weszliśmy? Co nas tam trzymało? Co właściwie mieliśmy zrobić?*, <https://tvn24.pl/swiat/20-lat-wojny-w-afganistanie-analiza-jacka-stawiskiego-5144572>, (dostęp: 19.08.2022 r.).

25 Na temat przyczyn sukcesów talibów zob. zakończenie opracowania.

26 Ostatecznie odpowiedzialność za ochronę lotniska powierzono siłom amerykańskim, brytyjskim i tureckim. W ciągu 16 dni udało się ewakuować drogą lotniczą ponad 120 tys. osób, w tym 2 tys. lokalnych współpracowników Sojuszu. Wielu z nich pozostało jednak na miejscu, W. Lorenz, *Przejęcie przez talibów władzy w Afganistanie – konsekwencje dla NATO*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 174.

27 Niektórzy autorzy wskazują nawet termin 10 dni od przejęcia pierwszej prowincji, zob. np. J. Gajda, *Afganistan...*, op. cit.

28 Podczas całej ofensywy talibów najprawdopodobniej najcięższe walki w mieście (przez ponad miesiąc) toczono w Laszkar Gahu stolicy prowincji Helmand.

Islamskiego Emiratu Afganistanu (IEA)²⁹. Rozpoczął się zatem drugi okres rządów talibów. Początkowo wspominali oni o powołaniu rządu tymczasowego, później jednak zaczęli samodzielnie sprawować władzę wprowadzając stopniowo rozliczne nakazy oraz zakazy, przede wszystkim wobec kobiet. Na przykład już w grudniu 2021 r. zabroniono kobietom podróżowania na dłuższych odcinkach (powyżej 72 kilometrów) bez asysty męskich krewnych. Z kolei na początku maja 2022 r. wprowadzono na mocy dekretów ogłoszonych przez Ministerstwo Promocji Cnoty i Zapobiegania Występkom inne bardzo restrykcyjne reguły. Dotyczyły one m.in. nakazu zakrywania przez kobiety w miejscach publicznych twarzy z wyjątkiem oczu oraz całego ciała od stóp do głów, pozostawiania w domu i niepracowania poza nim, zabroniły też zawierania im umów handlowych z mężczyznami, uprawiania sportu itd. – tłumacząc to w sposób następujący: „Chcemy by nasze kobiety żyły godnie i bezpiecznie”³⁰.

Stopień egzekwowania powyższych zasad jest jednak różny, na co zwracają uwagę niektórzy obcokrajowcy przebywający w Afganistanie. Na przykład Witold Repetowicz podkreśla, że niejednokrotnie, szczególnie w dużych miastach, kobiety mogą same chodzić po ulicach, jeździć taksówkami czy busiakami, kontynuować edukację w niektórych szkołach prywatnych lub pracować zawodowo (np. w Kabulu w salonach telefonii komórkowej czy placówkach medycznych). Nie muszą też zakładać burek, ale obowiązuje nakaz zasłaniania włosów chustami. Nie zmienia to jednak całościowego obrazu obowiązujących tam restrykcyjnych praw³¹, które często ulegają rozszerzeniu (np. wprowadzony zakaz emitowania filmów i programów z udziałem kobiet). Wywołuje to rzadkie, ograniczone i na ogół brutalnie tłumione protesty głównie kobiet, jak choćby te które miały miejsce w Kabulu 13 sierpnia 2022 r.³²

29 Szerzej na temat IEA zob. D. Szwajcer, *Talibowie chcą powołać Islamski Emirat Afganistanu. To oznacza koniec republiki*, https://wiadomosci.onet.pl/swiat/islamski-emirat-afganistanu-co-to-jest-talibowie-chca-pelnie-wladzy/wl5hf2h?utm_source=wiadomosci.onet.pl_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp: 06.08.2022 r.).

30 Łącznie przedstawiciele afgańskiej opozycji, w tym Rewolucyjnego Stowarzyszenia Kobiet Afganistanu (RAWA) doliczyli się około 30 różnych form ograniczeń praw kobiet. W nielicznych przypadkach wprowadzono wyjątki, choćby z zakazu pracy poza domem zwolnione są lekarki i pielęgniarki (w niektórych szpitalach) czy dziennikarki, które muszą jednak także i na wizji zakrywać twarze. Natomiast z zakazu zasłaniania ciała w przestrzeni publicznej zwolnione są kobiety, jak to określa dekret „zbyt stare lub zbyt młode”.

31 W. Repetowicz, *Finansowe duszenie Afganistanu to perspektywa eksodusu [relacja z Kabulu]*, 09.12.2021, <https://defence24.pl/geopolityka/finansowe-duszenie-afganistanu-to-perspektywa-eksodusu-relacja-z-kabulu> (dostęp: 3.08.2022 r.).

32 J. Grondecka, *Mamy dość ignorancji. Afganki protestowały w Kabulu w obronie swoich praw*, wyborcza.pl (dostęp: 14.08.2022 r.).

Problem terroryzmu i fundamentalizmu islamskiego

Innym bardzo poważnym afgańskim wyzwaniem jest problem terroryzmu i fundamentalizmu islamskiego³³. Jest on rozpatrywany wielowymiarowo. Po pierwsze dotyczy ataków terrorystycznych mających miejsce w tym państwie. Po drugie koncentruje się wokół wsparcia udzielanego przez talibów różnym islamskim organizacjom terrorystycznym (np. Al-Kaidzie), a po trzecie wynika z funkcjonowania na terytorium Afganistanu innych konkurencyjnych islamistycznych grup związanych na przykład z ISIS.

Pierwszy wymiar to ataki terrorystyczne. Afganistan od lat cechuje bardzo wysoki poziom terroryzmu. Zagrożenie to zostało jeszcze bardziej spotęgowane poprzez wypuszczenie przez talibów z afgańskich więzień bardzo wielu przetrzymywanych tam ekstremistów. W raporcie Global Terrorism Index (GTI) 2020 r. datowanym przez Institute for Economics & Peace Afganistan ponownie uplasował się na pierwszym miejscu pod względem zagrożenia terrorystycznego na świecie. Choć w 2019 r. zanotowano tam spadek liczby ofiar śmiertelnych ataków, to i tak był on najwyższy na świecie (wynosił aż 41% ogółu i dotyczył 5725 osób). Bardzo wysoki był też wskaźnik przeprowadzonych ataków oraz osób, które odniosły w ich wyniku rany. Za 87% ogółu ofiar ataków odpowiedzialni byli afgańscy talibowie, 6% dotyczyło Islamic State in Khorasan Province (IS-KP) – Państwo Islamskie Prowincji Chorasana³⁴, resztę przypisać należy innym grupom, w tym Tehrik-i-Taliban Pakistan (TTP) – Ruch Pakistańskich Talibów³⁵.

33 Zob. np. K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2016; <https://www.dni.gov/nctc/groups.html> (dostęp: 22.06.2022 r.).

34 Stosowane są też inne nazwy np. Państwo Islamskie Chorasana, Wilajet Chorasana Państwa Islamskiego itd.

35 Afganistan na pierwszym miejscu w GTI uplasował się także w 2019 i 2021 r. W latach 2017 i 2018 była to druga lokata, a w 2011–2013 i 2015–2016 trzecia, *Global Terrorism Index 2020, Measuring the Impact of Terrorism*, <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-2.pdf> (dostęp: 2.12.2021 r.).

Tabela 1

Państwa o najwyższym poziomie zagrożenia terrorystycznego w latach 2011–2021

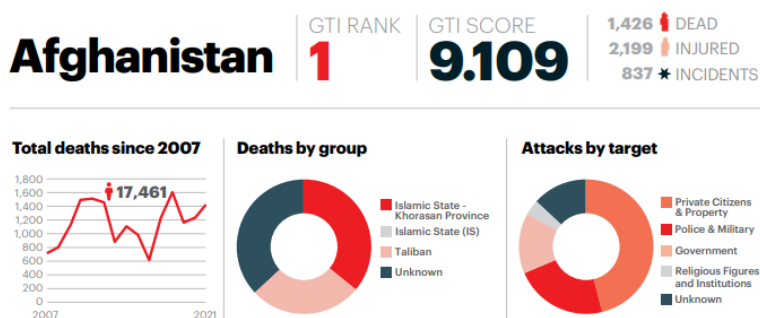
Country	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afghanistan	3	3	3	4	3	3	2	2	1	1	1
Iraq	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Somalia	5	7	7	7	8	5	3	3	3	3	3
Burkina Faso	113	113	111	108	52	30	21	15	7	6	4
Syria	20	4	4	5	6	7	7	8	6	5	5
Nigeria	8	5	5	3	2	2	4	4	4	4	6
Mali	41	23	19	21	16	13	10	9	8	7	7
Niger	49	57	44	34	20	19	18	19	14	12	8
Myanmar (Burma)	17	21	24	29	39	42	40	42	23	24	9
Pakistan	2	2	2	2	4	4	5	5	5	8	10

Źródło: *Global Terrorism Index 2022 – Measuring the Impact of Terrorism*, <https://imctc.org/en/eLibrary/INTReports/Pages/report18052022.aspx> (dostęp: 11.08.2022 r.).

W 2021 r. Afganistan ponownie zajął pierwsze miejsce na świecie w kategorii największego poziomu zagrożenia terrorystycznego wyprzedzając m.in.: Irak, Somalię, Burkina Faso, Syrię czy Nigerię³⁶. W 2021 r. liczba incydentów terrorystycznych w Afganistanie wzrosła o 33%, a zgonów o 14%. Tym samym miało tam miejsce około 20% ogółu światowych zgonów spowodowanych zjawiskiem terroryzmu. W tym okresie za większość ataków byli odpowiedzialni talibowie, natomiast za większość ofiar śmiertelnych odpowiedzialność ponosiła IS-KP – 518 ofiar.

Wykres 5

Zakres i charakter ataków terrorystycznych w Afganistanie w 2021 r.

Źródło: *Global Terrorism Index (GTI) 2022, Measuring the impact of Terrorism*, <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022> (dostęp: 12.08.2022 r.).

36 *Global Terrorism Index 2022, Measuring the Impact of Terrorism*, <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/03/GTI-2022-web-09062022.pdf> (dostęp: 03.07.2022 r.).

Drugi aspekt związany jest z udzielaniem przez talibów wsparcia niektórym organizacjom terrorystycznym oraz napływem tam dżihadystów. Zjawisko to ma głębokie konotacje historyczne. Jest ono powiązane między innymi z wojną prowadzoną przez mudżahedinów przeciwko okupacji ZSRR (1979–1989) i przybyciem do Afganistanu tysięcy ochotników z całego świata gotowych uczestniczyć w islamskiej „świętej wojnie”³⁷. Kolejnym ważnym tego przejawem było różnorakie wsparcie udzielane Al-Kaidzie przez talibów, co znalazło swoje odzwierciedlenie np. w atakach z 11 września 2001 r. Doprowadziły one między innymi do śmierci 2973 osób, nie wliczając w to 19 porwaczy i 26 ofiar nadal oficjalnie uznawanych za zaginione.

Obecnie także Al-Kaida jest sprzymierzona z talibami, wykorzystując Afganistan jako miejsce do prowadzenia m.in. działalności rekrutacyjnej, szkoleniowej czy logistycznej oraz koordynowania ataków wymierzonych w swoich wrogów. Jak słusznie podkreśla Tomasz Otłowski podczas ostatnich 20 lat organizacja ta mocno zakorzeniła się w regionalnych strukturach plemiennie-klanowych na pograniczu afgańsko-pakistańskim:

„tworząc nierozzerwalne więzi z tamtejszymi radykałami islamskimi zarówno w Afganistanie, jak i Pakistanie. Kluczową rolę w tych relacjach odgrywa Islamski Emirat Afganistanu (IEA), co wynika nie tylko ze strategicznych kalkulacji AQ [Al-Kaidy], ale ma także głęboko umotywowane przyczyny natury religijnej. Z biegiem czasu wpływy AQ rozszerzyły się także na niepusztuńskie prowincje Pakistanu, czego efektem stało się powołanie w 2014 r. Al-Kaidy Subkontynentu Indyjskiego (AQIS)”³⁸.

Co więcej, jak zaznacza wspomniany autor deklaracje składane przez talibów o nieutrzymywaniu bliższych związków z Al-Kaidą, czy innymi powiązanymi z nimi grupami, należy traktować tylko jako element propagandowy, którego celem jest uzyskanie określonych profitów politycznych lub ekonomicznych od międzynarodowej opinii publicznej. Konkludując „Afganistan rządzony przez talibów oznacza Al-Kaidę, a Al-Kaida (przynajmniej w regionie Af-Pak [afgańsko-pakistańskim]) oznacza talibów – zarówno afgańskich, jak i pakistańskich”³⁹.

37 G. Feifer, *The Great Gamble: The Soviet War in Afghanistan*, New York 2010; C. Malkasian, *The American War in Afghanistan: A History*, Oxford 2021.

38 T. Otłowski, *Współpraca między Islamskim Emiratem Afganistanu a Al-Kaidą. Historia, stan obecny i perspektywy*, Instytut Nowej Europy 28.01.2022, <https://ine.org.pl/wspolpraca-miedzy-islamskim-emiratem-afganistanu-a-al-kaida-historia-stan-obecny-i-perspektywy/> (dostęp 3.08.2022 r.).

39 *Ibidem*.

Zwracają na to uwagę także i inni eksperci, podkreślając fakt, że:

„powszechnie znana <marka> Al-Kaidy może jednak powodować, że talibowie będą starali się zminimalizować jej widoczność w Afganistanie w trosce o dobre relacje z państwami regionu i świata, dodatkowo zważywszy na fakt, że w umowie pokojowej (podpisanej w 2020 r. w Dosze) zobowiązali się do nieudostępniania terytorium afgańskiego do działalności organizacji terrorystycznych”⁴⁰.

O znaczeniu Afganistanu na terrorystycznej mapie świata oraz ścisłych związkach talibów z Al-Kaidą dobitnie świadczy także wydarzenie, które rozegrało się w nocy z 30 na 31 sierpnia 2022 r. Kilka dni później, jako pierwszy poinformował o nim prezydent USA Joe Biden stwierdzając, że amerykańskie siły specjalne zabiły w Kabulu przywódcę Al-Kaidy Ajmana al-Zawahiriego. Był on od lat jednym z najbardziej poszukiwanych terrorystów na świecie, za którego wyznaczono nagrodę w wysokości 25 milionów dolarów. Był oskarżony m.in. o uczestniczenie w zamachach na amerykańskie ambasady w Kenii i Tanzanii w 1998 r., udział w planowaniu ataku w 2000 r. na amerykański okręt wojenny USS Cole w Jemenie czy koordynację ataków przeprowadzonych w 2001 r. w USA (seria zamachów z 11 września). Po uśmierceniu Osamy bin Ladena w 2011 r. kierował on Al-Kaidą, ale już wcześniej uchodził za „mózg” tej organizacji. Od wielu lat ukrywał się najprawdopodobniej w Pakistanie i Afganistanie – ostatnio w Kabulu w luksusowym domu należącym do doradcy ministra spraw wewnętrznych talibów, co jest kolejnym dowodem na związki zachodzące pomiędzy Al-Kaidą a talibami⁴¹. Ajman al-Zawahiri⁴² został zlokalizowany dzięki wieloletniej pracy operacyjnej wywiadu, który między innymi śledził jego najbliższą rodzinę, w tym żonę oraz córkę. Został zabity przy wykorzystaniu dronów i ich rakiet bazujących na energii kinetycznej⁴³. Z udostępnionych informacji wynika, że terrorysta był obserwowany co najmniej od maja 2022 r. Pojawiały się jednak wątpliwości czy o amerykańskich działaniach w tym zakresie wiedzieli talibowie i czy wątek ten był powiązany z dwustronnymi negocjacjami dotyczącymi m.in. nie prowadzenia przez nich działalności terrorystycznej oraz odblokowania 3,5 mld dolarów rezerw walutowych afgańskiego banku centralnego znajdujących się pod kontrolą USA. Szacuje się, że łącznie bank centralny Afganistanu posiadał 9 mld dolarów rezerw poza granicami kraju, w tym 7 mld w USA. Połowa tej kwoty miał być zwrócona i przeznaczona na pomoc dla Afgańczyków, a reszta, co wywołało spore kontrowersje, zabezpieczona na potrzeby

40 P. Lesiński, *Analiza klęski. Upadek rządu w Kabulu i zdobycie władzy przez talibów*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2021, nr 49.

41 T. Otłowski, *Współpraca...*, *op. cit.*

42 *The Death of Ayman al-Zawahiri*, <https://www.state.gov/the-death-of-ayman-al-zawahiri/> (dostęp: 12.08.2022 r.).

43 <https://www.cbsnews.com/news/ayman-al-zawahiri-dead-al-qaeda-leader-killed-us-drone-strike/> (dostęp: 3.08.2022 r.).

ewentualnych odszkodowań dla rodzin ofiar zamachów z 11 września 2001 r. Ostatecznie jednak, jak poinformował 15 sierpnia 2022 r. dziennik „Wall Street Journal” administracja USA zdecydowała się nie uwalniać żadnych środków z tej kwoty. Jak wskazał specjalny przedstawiciel USA ds. Afganistanu Thomas West jest to następstwo m.in. udzielania przez talibów schronienia przywódcy Al-Kaidy oraz rezultat obaw co do przekierowywania przez nich tych środków grupom terrorystycznym⁴⁴.

Po śmierci Ajmana al-Zawahiriego wiceprezydent USA Kamala Harris stwierdziła ponadto: „dotrzymaliśmy obietnicy złożonej po wyjściu z Afganistanu, że nadal będziemy wstanie chronić Amerykanów przed zagrożeniem terroryzmu”. Natomiast prezydent Joe Biden dodał, że „Stany Zjednoczone nie pozwolą, by Afganistan kiedykolwiek znowu stał się bezpieczną przystanią dla terrorystów. (...) Moja administracja będzie nadal uważnie monitorowała i odpowiadała na zagrożenia al-Kaidy, skądkolwiek będą pochodzić”⁴⁵.

Jest jednak i trzeci aspekt analizowanego zjawiska. Afganistan pozostaje miejscem aktywności także innych organizacji islamskich, skonfliktowanych z talibami. Dobrym tego przykładem jest działalność wspomnianego już IS-KP⁴⁶, które zostało założone w 2015 r. Organizacji tej szybko udało się kontrolować kilka dystryktów w północno-wschodnim Afganistanie oraz przeprowadzać ataki wymierzone m.in. w szyitów, w tym przedstawicieli mniejszości etnicznych (np. Hazarowie, Tadźycy) czy reprezentantów władzy. Genezy powstania tej organizacji należy się doszukiwać w 2014 r., kiedy to jeden z przywódców pakietańskich talibów złożył przysięgę wierności twórcy ISIS Abu Bakr al-Baghdadiemu. Poparli go niektórzy bojownicy z różnych fundamentalistycznych ugrupowań, w tym afgańskich, pakistańskich czy uzbeckich. Nazwa organizacji nawiązuje do historycznej krainy Chorasana obejmującej m.in. część Iranu, Afganistanu czy Pakistanu. Jej wybór nie jest przypadkowy ma on bowiem sygnalizować wyzwolenie i zjednoczenie wszystkich ziem zamieszkałych przez muzułmanów pod rządami kalifa⁴⁷.

IS-KP w 2015 r. zamordowało jednego z talibskich przywódców, co jeszcze bardziej skonfliktowało ich wzajemne relacje. Co jakiś czas i z różną intensywnością dochodzi między

44 Podaję za: *USA nie odmroźą 7 mld dolarów należących do banku centralnego Afganistanu*, forsal.pl (dostęp: 15.08.2022 r.), zob. też *Rozmowy przedstawicieli USA i talibów. Rezerwy odblokowane?*, Businessinsider.com (dostęp: 29.07.2022 r.).

45 O. Górczyński, *USA: Wiceprezydent Harris o zabiciu al-Zawahirego: Dotrzymaliśmy obietnicy złożonej po wyjściu z Afganistanu*, PAP (dostęp: 2.08.2022 r.).

46 Zob. np. S. Wojciechowski, *Państwo Islamskie jako nowa forma aktywności terrorystycznej*, [w:] S. Wojciechowski, P. Osiewicz, *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*, Warszawa 2017; *Islamic State Khorasan (IS-K)*, Center for Strategic and International Studies (csis.org), <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/past-projects/terrorism-backgrounders/islamic-state-khorasan> (dostęp: 13.07.2022 r.).

47 Kraina Chorasana ma istotne znaczenie symboliczno-religijne dla różnych nurtów radykalnego sunnickiego islamu, w tym np. Al-Kaidy, bowiem w myśl starych przekazów to właśnie z niej ma wyruszyć armia dżihadu, która wyzwoli Jerozolimę z rąk niewiernych, T. Otłowski, *Współpraca...*, op. cit.

nimi do walk⁴⁸. Choć pozornie, jak zaznacza Stanisław Sadkiewicz, oba ugrupowania łączący podobny cel w postaci ustanowienia w Afganistanie islamskiego emiratu rządzonego zgodnie z zasadami szariatu, to w rzeczywistości różnice między IS-KP a talibami są bardzo znaczące. IS-KP rozpatruje dżihad w wymiarze globalnym dążąc z czasem do utworzenia światowego kalifatu, natomiast talibowie koncentrują się przede wszystkim na sytuacji w Afganistanie. Różnice dotyczą też kwestii ideologicznych. IS-KP krytykuje talibów za zbyt liberalne stosowanie prawa szariatu oraz dążenie do uzyskania międzynarodowego uznania (m.in. w celu pozyskania pomocy finansowej) co postrzegane jest jako odejście od zasad dżihadu. Oprócz tego oba podmioty coraz częściej rywalizują między sobą na przykład o rekrutów czy wpływy z rynku produkcji i handlu narkotykami.

Choć talibom udało się ograniczyć pozycję ISIS, to we wschodniej części kraju utrzymało swoje wpływy. Jego obecna liczebność szacowana jest na 1-2 tys. bojowników⁴⁹. Mogą oni jednak liczyć na napływ zagranicznych ochotników, przenikać przez granicę na pakistańskie terytoria plemienne, zawiązywać sojusze z innymi organizacjami islamistycznymi (np. Islamskim Ruchem Uzbekistanu albo Islamskim Ruchem Wschodniego Turkiestanu) czy czekać na wsparcie centrali ISIS⁵⁰. Mankamentem są natomiast często ich słabe związki z lokalnymi strukturami rodowo-plemiennymi zinfiltrowanymi przez talibów czy Al-Kaidę. Utrudnia to funkcjonowanie oraz pozyskiwanie wsparcia miejscowej ludności.

Aktywność IS-KP (w tym liczba ofiar) znacząco spadła po 2018 r. Ponownie jednak została spotęgowana w drugiej połowie 2021 r. wraz z wycofaniem sił NATO z Afganistanu. Bardzo istotnym tego przejawem był spektakularny i krwawy atak przeprowadzony 26 sierpnia 2021 r. na międzynarodowe lotnisko w Kabulu, w wyniku którego zginęło około 170 Afgańczyków i 13 amerykańskich wojskowych. Obecnie IS-KP jest najbardziej aktywna w prowincjach Kunar, Kandahar i Nangarhar. Choć IS-KP jest dużo słabsza od talibów, jak trafnie zauważa Stanisław Sadkiewicz, pogłębiające się problemy wewnętrzne na przykład w postaci niestabilności, głodu, kłopotów finansowych mogą „coraz więcej ludzi pchać w ramiona ISIS, tak jak niegdyś nieudolność i skorumpowanie kolejnych rządów napędzały rekrutację w szeregi talibów”⁵¹.

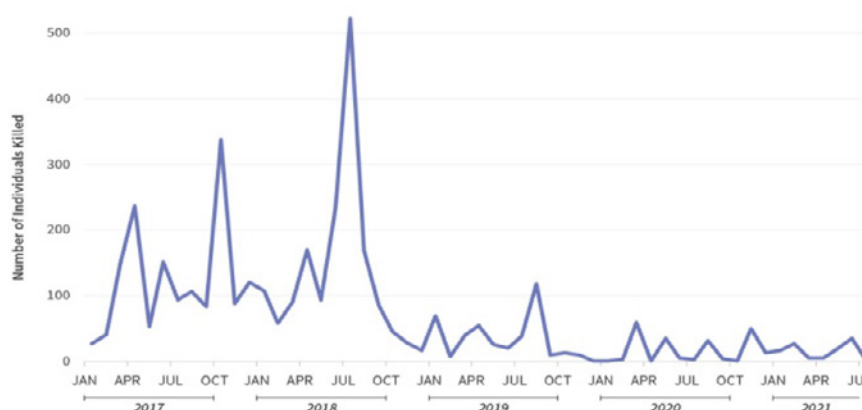
48 Na przykład w 2018 r. w dystrykcie Darzab doszło do ciężkich walk trwających około dwóch tygodni. Z IS-KP wcześniej walczyły też siły amerykańskie, wojsko afgańskie, pakistańskie itd. Szacuje się, że do 2019 r. miało zostać zabitych ponad 11 tys. bojowników tej organizacji, a ponad pół tysiąca schwytano, G. Kuczyński, *Gorsi od talibów. Nie pomogła matka wszystkich bomb*, <https://www.tvp.info/55650851/afganistan-panstwo-islamskie-chorasanu-kim-sa-i-czym-roznia-sie-od-talibow> (dostęp: 12.08.2022 r.).

49 W czerwcu 2021 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych szacowała liczebność bojowników rozproszonych w obrębie poszczególnych grup od 1500 do 2200 głównie w prowincjach Kunar i Nangarhar, C. Doxsee, *Examining Extremism: Islamic State Khorasan Province (ISKP)*, <https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-islamic-state-khorasan-province-iskp> (dostęp: 1.12.2021 r.).

50 Niektórzy eksperci szacują, że od początku działalności IS-KP otrzymało od ISIS nawet ponad 100 mln dol. *Filia Państwa Islamskiego działa w Afganistanie. Czy jest ISIS-K?*, <https://forsal.pl/swiat/aktualnosci/artykuly/8233930,isis-k-co-to-jest-filia-panstwa-islamskiego-afganistan.html> (dostęp: 2.08.2022 r.).

51 S. Sadkiewicz, *ISIS w Afganistanie to duży problem talibów. I nie tylko*, „Polska Zbrojna” 1.10.2021, <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/35448> (dostęp: 20.07.2022 r.).

Wykres 6

Liczba ofiar ataków terrorystycznych przeprowadzonych przez ISKP od stycznia 2017 r. do lipca 2021 r.

Źródło: C. Doxsee, *Examining Extremism: Islamic State Khorasan Province (ISKP)*, <https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-islamic-state-khorasan-province-iskp> (dostęp: 1.12.2021 r.).

W krótszej perspektywie czasowej IS-KP jest skupione na celach lokalnych (tworzenie struktur, zawieranie sojuszy itp.), w średniej chce stworzyć konkurencyjną wobec talibów władzę i dążyć do utworzenia w Afganistanie kalifatu zapewniającego przestrzeganie zasad islamu w jego najbardziej radykalnej formie, co mogliśmy zaobserwować w Syrii i Iraku w latach 2013–2019. Natomiast w dłuższej perspektywie chce współtworzyć światowy kalifat. Jest jedną z sieci filii (tzw. prowincji) ISIS, które funkcjonują po rozbiciu centrali. „Dzięki działaniom filii ISIS może utrzymywać zasięg swojej propagandy, zasoby finansowe i organizacyjne, prowadzić rekrutację zagranicznych bojowników i umożliwiać im rotację między konfliktami”⁵². Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia choćby w latach 2013–2019, kiedy tysiące bojowników z państw Azji Centralnej, w tym z Afganistanu, wyjechało walczyć do Syrii i Iraku. Wraz z tamtejszą klęską ISIS stało się zdecentralizowaną grupą terrorystyczną realizującą działania o charakterze terrorystycznym i partyzanckim, wykorzystując słabość lokalnych rządów lub trwające konflikty. Afganistan jest najlepszym tego przykładem.

Towarzyszą temu kolejne wyzwania dotyczące choćby relacji talibów, Al-Kaidy czy IS-KP z innymi ugrupowaniami terrorystycznymi (np. uzbeckimi, ujęurskimi czy kaszmirskimi), napływu z państw trzecich nowych bojowników zainspirowanych talibańskim sukcesem i tworzenia tam baz radykalnych organizacji, eskalacji z Afganistanu na inne państwa (nie tylko sąsiednie, ale i np. europejskie) terroryzmu, fundamentalizmu islamskiego czy

52 A. Legieć, *Perspektywy rozwoju tzw. Państwa Islamskiego w Afganistanie*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 173.

przestępczości⁵³, wybuchu kolejnego wewnętrznego lub międzynarodowego konfliktu zbrojnego⁵⁴. Bardzo poważnym problemem jest też kwestia uchodźców oraz obawy dotyczące dalszej eskalacji tego wyzwania. Do stycznia 2022 r., według wyliczeń ONZ, w Afganistanie odnotowano aż 22 mln uchodźców wewnętrznych. Natomiast kolejnych 5,7 mln osób uciekło do państw sąsiednich. Wszyscy oni potrzebowali pomocy międzynarodowej o czym świadczyły liczne apele ONZ dotyczące pilnego przekazania dodatkowych środków finansowych. Szef Biura ONZ ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej Martin Griffiths szacował bieżące potrzeby na 5 mld dolarów – 4,4 mld na pomoc osobom na terytorium Afganistanu oraz 623 mln dla uchodźców, którzy koczują poza jego granicami. Stwierdził, że: „Mamy teraz okazję sprawnie tę pomoc przekazać. Szeregowi urzędnicy w ministerstwach, z którymi dotąd współpracowaliśmy, nie zmienili się po objęciu władzy przez talibów. Mamy wypracowane już pewne schematy działania. Ponadto decyzja Rady Bezpieczeństwa ONZ, aby wyłączyć pomoc humanitarną spod reżimu sankcyjnego bardzo nam ułatwia pracę”. Dodając, że pieniądze na pomoc humanitarną zostały przekazane 160 sprawdzonym już organizacjom pozarządowym oraz wyspecjalizowanym agencjom ONZ, z pominięciem rządu talibów. Z kolei wysoki komisarz ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) Filippo Grandi ocenił powyższą sytuację następująco: „Jeśli te działania się nie powiedą, to w przyszłym roku na pomoc humanitarną dla Afganistanu nie będziemy potrzebować 5 mld, a 10 mld dolarów”⁵⁵.

53 A. Legieć, *Wpływ sytuacji w Afganistanie na bezpieczeństwo regionalne w Azji Centralnej*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 158.

54 Wskazać należy np. na incydenty zbrojne, które miały miejsce w grudniu 2021 r. na granicy afgańsko-irańskiej.

55 A. Wolska, *ONZ chce zebrać na rzecz pomocy dla Afganistanu 5 mld dolarów, aby „uniknąć humanitarnej katastrofy”*, EUROACTIV.pl (dostęp: 27.01.2022 r.).

Co więcej Afganistan ma nie tylko istotne znaczenie geopolityczne, ale także i geoeconomiczne. Wynika ono między innymi z bogactwa surowcowego w postaci np. dużych złóż żelaza, miedzi, złota, kobaltu, węgla, metali ziem rzadkich, a przede wszystkim litu, czyli substancji niezbędnych m.in. w elektronice, medycynie czy technologiach kosmicznych⁵⁷. Ich łączna wartość, według bardzo ostrożnych wyliczeń szacowana jest na kwotę co najmniej 1 bln dolarów. Znamienne w tym kontekście brzmią słowa cytowane przez CNN, a zaczerpnięte z raportu amerykańskich służb geologicznych: „Gdyby w Afganistanie zapanował pokój oraz właściwy klimat dla inwestycji i rozwinięty został przemysł wydobywczy, kraj ten mógłby stać się jednym z najbogatszych w regionie w ciągu dekady”. Koresponduje z tym wypowiedź Roda Schoonovera eksperta ds. bezpieczeństwa i założyciela organizacji Ecological Futures Group, który stwierdził: „Afganistan jest z pewnością jednym z najbogatszych regionów w tradycyjne metale szlachetne, ale także surowce niezbędne dla wschodzącej gospodarki XXI wieku”⁵⁸.

Mapa 2

Rozmieszczenie oraz wartość wybranych surowców w Afganistanie

Źródło: Ground Report, <https://www.groundreport.com/afghanistan-holds-trillions-of-dollars-of-natural-resources-including-mineral-wealth-and-hydrocarbons-said-karzai/> (dostęp: 20.01.2022 r.).

57 Factbox: *What are Afghanistan's untapped minerals and resources?* <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/what-are-afghanistans-untapped-minerals-resources-2021-08-19/> (dostęp: 20.01.2022 r.); *The War is Worth Waging: Afghanistan's Vast Reserves of Minerals and Natural Gas*, <https://www.globalresearch.ca/the-war-is-worth-waging-afghanistan-s-vast-reserves-of-minerals-and-natural-gas/19769> (dostęp: 21.01.2022 r.).

58 *Afganistan ma olbrzymie zasoby surowców. Co się z nimi stanie?*, <https://tvn24.pl/biznes/ze-swiata/afganistan-zloza-naturalne-miedz-zloto-lit-surowce-naturalne-w-afganistanie-5198017> (dostęp: 16.10.2021 r.); Factbox..., op. cit.; *The War is Worth Waging: Afghanistan's Vast Reserves of Minerals and Natural Gas*, <https://www.globalresearch.ca/the-war-is-worth-waging-afghanistan-s-vast-reserves-of-minerals-and-natural-gas/19769> (dostęp: 15.01.2022 r.).

Kolejny ważny aspekt geopolityczny to możliwość posiadania na terytorium Afganistanu baz czy instalacji o charakterze np. wojskowym czy wywiadowczym. Jest to szczególnie istotne ze względu na położenie tego państwa w newralgicznym regionie obejmującym między innymi: Chiny, Iran, Indie, Pakistan czy Rosję. Afganistan ma zatem nie tylko istotne znaczenie polityczne, ekonomiczne, ale także strategiczno-militarne. Na uwagę zasługują także inne kwestie, w tym tamtejsza bardzo trudna sytuacja ekonomiczno-społeczna, która występuje pomimo olbrzymich wskazanych powyżej zasobów surowcowych oraz przekazywanej wcześniej przez społeczność międzynarodową pomocy (np. tylko Unia Europejska w latach 2004–2014 przeznaczyła na rzecz Afganistanu około 14,5 mld pomocy rozwojowej)⁵⁹.

Afganistan jest jednym z najbiedniejszych państw na świecie. Dodatkowo, jak wynika z szacunków Międzynarodowego Funduszu Walutowego, w 2021 r. jego gospodarka skurczyła się o około 30%⁶⁰. Jest to konsekwencja wielu różnorodnych czynników, w tym skutków licznych wojen domowych czy zbrojnej interwencji ZSRR (lata 1979–1989)⁶¹. O skali afgańskiego ubóstwa świadczyć mogą bardzo różne przesłanki np. ponad 60% analfabetyzm (w przypadku kobiet może on wynosić nawet ponad 80%), jeden z najwyższych na świecie wskaźników śmiertelności wśród niemowląt. Oprócz tego obecnie wiele osób nie otrzymuje pensji lub traci pracę. W szczególności dotyczy to ludzi najbiedniejszych oraz zaliczanych do klasy średniej. Ci pierwsi często są zmuszeni żebrac, a ci drudzy wysprzedawać poszczególne części swojego majątku. Bank Światowy, w jednym z raportów, opisując afgańską gospodarkę konkluduje to w sposób wymowny: „jest krucha i uzależniona od pomocy zewnętrznej”.

Kryzys żywnościowy dotyka obecnie około 12,2 mln Afgańczyków. Pogłębia go dodatkowo spadek produkcji rolnej, który miał miejsce w 2021 r. (aż o 28% w porównaniu do wcześniejszego roku) oraz rosnące ceny żywności. Niedożywienie dotyczy połowy dzieci poniżej piątego roku życia i 25% kobiet w ciąży. Według klasyfikacji Integrated Food Security Phase Classification w Afganistanie w okresie od listopada 2021 do marca 2022 r. zagrożonych głodem było 22,8 mln osób, co stanowiło około 55% całej ludności⁶².

Według Banku Światowego około 50% mieszkańców Afganistanu żyje poniżej granicy ubóstwa, ale wskaźnik ten może szybko wzrosnąć nawet do 70%. Jeszcze gorzej tę sytuację ocenia ONZ według której w 2022 r. 97% afgańskiego społeczeństwa będzie żyć w skrajnym ubóstwie, a około połowy obywateli (24 mln) jest zagrożonych głodem i pilnie potrzebuje pomocy. Dlatego w styczniu 2022 r. ONZ zaapelowała o doraźną pomoc rozwojową dla tego

59 P. Kugiel, *Rola pomocy rozwojowej w rozwiązywaniu kryzysu uchodźczego*, PISM, https://pism.pl/publikacje/Rola_pomocy_rozwojowej_w_rozwi_zywaniu_kryzysu_uchod_czego (dostęp: 20.01.2022 r.).

60 P. Lesiński, *Kryzys humanitarny w Afganistanie*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2022, nr 53.

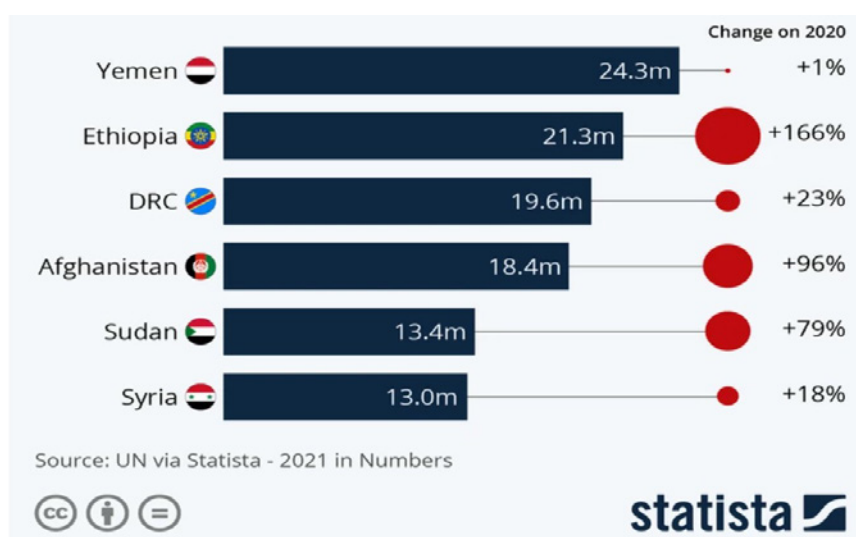
61 G. Feifer, *The Great...*, *op. cit.*

62 P. Lesiński, *Kryzys...*, *op. cit.*; W. Repetowicz, *Finansowe...*, *op. cit.*; *Afghanistan: Acute Food Insecurity Situation March–May 2021 and Projection for June–November 2021*; <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1154300/?iso3=AFG> (dostęp: 11.06.2022 r.); *Kryzys w Afganistanie. Analizujemy aktualną sytuację humanitarną*, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/kryzys-w-afganistanie-analizujemy-aktualna-sytuacje-humanitarna/ (dostęp: 13.07.2022 r.).

państwa w wysokości 5,4 mld dolarów⁶³. O skali wzrostu zapotrzebowania może świadczyć fakt, iż jeszcze w 2021 r. zakres pomocy humanitarnej dla Afganistanu szacowano na 860 mln dolarów. Do końca 2021 r. darczyńcy (największy z nich to Unia Europejska i USA) przekazali łącznie 1,8 mld dolarów pomocy, a po zajęciu Kabulu przez talibów obiecali wyasygnować dodatkowo 600 mln dolarów. Jeśli sytuacja nie ulegnie poprawie według prognoz ONZ w 2023 r. Afganistan może potrzebować nawet 10 mld dolarów wsparcia. Wychodząc temu naprzeciw w grudniu 2021 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zgodziła się na wyłączenie pomocy humanitarnej z sankcji nałożonych na reżim talibów. Natomiast w październiku 2021 r. Komisja Europejska zapowiedziała zwiększenie pomocy dla Afganistanu i regionu do kwoty miliarda euro.

Wykres 7

Państwa z największą liczbą osób potrzebujących pomocy humanitarnej w 2021 r.

Źródło: statista.com, za: Jemen, Etiopia, Afganistan. Oto miejsca największych kryzysów humanitarnych w 2021 r., <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8330837,najwieksze-kryzysy-humanitarne-2021-r-jemen-etiofia-afganistan.html> (dostęp: 5.08.2022 r.).

W ocenie Patryka Kugla przyczyn obecnego kryzysu humanitarnego w Afganistanie należy doszukiwać się w szeregu różnych powiązanych determinantów dotyczących na przykład ograniczonych kadr talibów, co w połączeniu z odsunięciem wielu członków poprzedniej administracji utrudniło efektywne zarządzanie państwem, osłabienia jego legitymizacji wśród obywateli, jak i podmiotów zagranicznych, ograniczenia działań zagranicznych partnerów – co jest szczególnie ważne w sytuacji państwa szczególnie

63 P. Lesiński, *Kryzys...*, op. cit.

mocno uzależnionego od pomocy zagranicznej (blisko 80% budżetu pochodzi ze źródeł zewnętrznych), wstrzymania z dnia na dzień pomocy rozwojowej szacowanej na kwotę około 8,5 mld dolarów rocznie po zwycięstwie talibów, co pozostawiło miliony osób (w tym np. urzędników, lekarzy czy nauczycieli) bez środków do życia. Środki te stanowiły ponad połowę dochodów budżetu, w tym 90% wydatków na sektor bezpieczeństwa⁶⁴. Dodatkowo zamrożone zostały rezerwy walutowe Afganistanu i państwo to odcięto od systemu rozliczeń między bankowych SWIFT. Nade wszystko nałożyły się na to jeszcze aspekty klimatyczne (np. największa od 27 lat susza) i inne problemy (choćby 5,5 mln uchodźców wewnętrznych)⁶⁵.

Olbrzymim wyzwaniem jest również kryzys zdrowotny o czym świadczy fakt, że aż jedna trzecia mieszkańców nie ma dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej. Sytuacja pogorszyła się jeszcze bardziej wraz z nasileniem się pandemii (tylko w 2020 r. na skutek COVID-19 afgański PKB zmniejszył się o 2,4%, a ceny wzrosły o około 8%)⁶⁶. Ryzyko zachorowania na COVID-19 jest duże ze względu na niski, wynoszący tylko około 1% odsetek zaszczepionych oraz bardzo ograniczony dostęp do testów⁶⁷. Dodać do tego należy jeszcze problem korupcji, biurokracji, braku odpowiedniego personelu np. w służbie zdrowia, załamania się powszechnego systemu edukacji, animozji oraz rozliczeń etnicznych, klanowych czy personalnych, przestępczości, narkomani itp.

64 *Ibidem*.

65 P. Kugiel, *Katastrofa humanitarna w Afganistanie: kryzys na własne życzenie*, „Biuletyn” PISM, 2022, nr 16.

66 P. Lesiński, *Kryzys...*, *op. cit.*

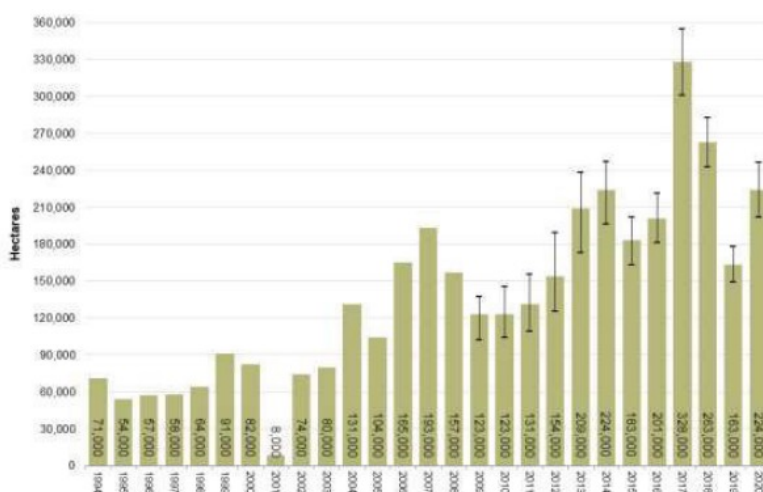
67 A. Kozioł, E. Kaca, *Pomoc humanitarna UE w Afganistanie – potrzeby i wyzwania*, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/pomoc-humanitarna-ue-w-afganistanie-potrzeby-i-wyzwania> (dostęp: 27.01.2022 r.).

Kwestia produkcji i handlu narkotykami

Bardzo istotną przyczyną destabilizacji w Afganistanie była, jest i zapewne będzie również kwestia dotycząca produkcji oraz handlu narkotykami, które m.in. dzięki korupcji czy nieszczelności tamtejszych granic są w tysiącach ton dystrybuowane w różne części świata, w tym do USA czy Europy. Szlak prowadzący na kontynent europejski przebiega przez Azję Centralną (tzw. szlak północny) a następnie Turcję lub Rosję i odpowiada on za przemyt około 40% afgańskich opiatów. Afganistan, zdaniem ONZ, jest największym na świecie producentem opium, wytwarzając ponad 80% globalnej produkcji tego narkotyku. Z Afganistanu pochodzi też 95% globalnej produkcji heroiny wytwarzanej z opium. Zyski z tego procederu są szacowane na kwotę około 3 mld dolarów rocznie. Według wyliczeń ONZ nielegalna uprawa maku oraz produkcja i sprzedaż opiatów odpowiada za 7–11% PKB Afganistanu. Uprawa maku daje zajęcie około 120 tys. osób i jest największym pod względem liczby zatrudnionych sektorem afgańskiej gospodarki.

Wykres 8

Zakres produkcji opium w Afganistanie w hektarach w latach 1994–2020

Źródło: MCN/UNODC opium surveys 1994-2018; NSIA/UNODC opium surveys 2019 onwards. The vertical lines represent the upper and lower bounds of the 95% confidence interval, [w:] UNODC Afghanistan Opium Survey 2020 Cultivation and Production – Executive Summary, April 2021, Microsoft Word – 20210628_AOS 2020 cult prod working.docx (unodc.org) (dostęp:10.12.2021 r.).

Produkcją i dystrybucją narkotyków w Afganistanie zajmują się przedstawiciele różnych grup społecznych czy politycznych. Wśród nich ważną rolę odgrywają talibowie. Według amerykańskiego Specjalnego Inspektora Generalnego ds. Odbudowy Afganistanu (SIGAR) uprawa i produkcja narkotyków odpowiada za niemal 60% rocznych dochodów talibów. Według ONZ każdego roku zarabiają oni między 100–400 mln dolarów, sukcesywnie zwiększając zakres upraw, a także swoje zyski. Kontrastuje to z faktem, iż w ciągu ostatnich 15 lat USA wydały ponad 8 mld dolarów na walkę z przemysłem narkotykowym w Afganistanie. Działania te nie przyniosły jednak większych rezultatów. Szczegółowe ukazanie przyczyn takiego stanu rzeczy wymaga jednak odrębnego opracowania. Co więcej obecny poważny kryzys ekonomiczno-finansowy występujący w Afganistanie jest dodatkową zachętą zarówno dla talibów, jak i części miejscowej ludności do wznowienia lub rozszerzenia produkcji oraz handlu narkotykami. Talibowie przymuszeni katastrofalną sytuacją finansową mogą podjąć takie działania pomimo składanych zapewnień o zwalczaniu produkcji i eksportu substancji narkotycznych. Co więcej, jak czasami podkreślają, nadal mogą wykorzystywać narkotyki jako formę „broni” wymierzonej w świat zachodu.

Zakończenie – dziesięć kluczowych wniosków

1.

Wycofanie sił NATO z Afganistanu oraz przejście władzy przez talibów należy uznać za jedno z najbardziej spektakularnych i znaczących wydarzeń nie tylko w 2021 r., ale jak dotąd w XXI wieku. Oceniając tamtejszą sytuację wewnętrzną rok po tych wydarzeniach zwrócić należy uwagę na dwie bezpośrednio powiązane ze sobą tendencje. Pierwsza z nich wskazuje na pogłębiający się tam kryzys ekonomiczno-społeczny, w tym zjawisko ubóstwa, głodu, bezrobocia itd. Towarzyszący temu również problem uchodźstwa, izolacji i ograniczenia pomocy międzynarodowej czy zablokowania afgańskich rezerw walutowych. Bardzo istotnym aspektem są też restrykcyjne rządy przejawiające się m.in. w radykalnym ograniczaniu praw kobiet czy tajemniczych zniknięciach niektórych osób powiązanych z poprzednim systemem. Natomiast drugą tendencją jest zwiększenie przez talibów w niektórych sferach poziomu bezpieczeństwa. Dotyczy to przede wszystkim bardzo znaczącego ograniczenia pospolitej przestępczości, która do tej pory była tam wielką plagą (zastosowano bezwzględny system kar), jak również gwałtownego spadku liczby ataków terrorystycznych (obecnie są one na ogół dokonywane nie przez talibów, ale wymierzone właśnie w nich).

2.

Symbolicznie rzecz ujmując w 20 dni zniweczonych zostało 20 lat wysiłków społeczności międzynarodowej na rzecz zbudowania w miarę stabilnego i bezpiecznego Afganistanu. Jak do tego doszło? Co stało się z około 300 tys.⁶⁸ różnych afgańskich sił bezpieczeństwa (wojsko, policja itp.) na szkolenie których tylko Stany Zjednoczone wydały ponad 88 mld dolarów. Według amerykańskich danych w ciągu ostatnich dwóch dekad afgańskie siły bezpieczeństwa

68 Zdaniem części ekspertów rzeczywista liczebność tych sił była dużo mniejsza i wynosiła według różnych opinii od 200 tys. do nawet 50 tys. Resztę stanowiły tzw. martwe dusze, czyli żołnierze i funkcjonariusze istniejący tylko na papierze celem np. wypełnienia limitów ilościowych czy wykorzystania okazji do pobierania za nich żołdu. Zdecydowaną większość z nich stanowili analfabeci (nawet 90%), częste były przypadki dezercji, w tym na stronę talibów, korupcji, kradzieży broni, amunicji, paliwa itp. Niejednokrotnie dochodziło też do współdziałania z talibami czy przynajmniej zawierania umów o nieagresji, S. Sadkiewicz, *Afgańska wojna: ciąg dalszy nastąpi*, <https://pzevo.azurewebsites.net/home/articleshow/35101> (dostęp: 10.07.2022 r.); P. Lesiński, *Anatomia...*, *op. cit.*

bardzo się rozrosły – od zaledwie 6 tys. żołnierzy i praktycznie braku państwowej policji w 2003 r., do odpowiednio 182 tys. żołnierzy i 118 tys. policjantów w kwietniu 2021 r.⁶⁹ Formacje te, nawet po wycofaniu sił natowskich, miały być gwarantem utrzymania kontroli przynajmniej nad częścią terytorium. Przypadek ten zapewne jeszcze bardzo długo będzie przedmiotem rozlicznych ustaleń podejmowanych w obrębie NATO i nie tylko. Pierwsze wnioski można jednak wyciągnąć już teraz. Dotyczą one na przykład długiej listy błędów z zakresu struktury czy logistyki afgańskich formacji zbrojnych, niskiej efektywności prowadzonych szkoleń i jeszcze niższego morale tak części żołnierzy, jak i kadry oficerskiej, a także skorumpowanych i nieudolnych państwowych rządów. Przyczyniło się do tego również znaczące poparcie dla islamistów wśród części mundurowych, obawa o życie własnych rodzin czy wszechwładna korupcja, w wyniku czego na stronę talibów⁷⁰ przechodziły niejednokrotnie duże jednostki wojskowe czy władze miast lub prowincji. Nagminnie były też przypadki fałszowania, w celu uzyskania dodatkowych przychodów, danych dotyczących liczebności, wyszkolenia czy wyposażenia armii, policji i innych formacji, a także braki w zaopatrzeniu czy opóźnienia w wypłacie żołdu. Nade wszystko wielu afgańskim mundurowym zabrakło chęci i motywacji do walki albo ulegli oni presji kapitulacji lub zastraszeniu. Oprócz tego uwzględnić należy doniesienia o rzekomej decyzji afgańskich przywódców (w tym na przykład prezydenta Aszrafa Ghani⁷¹) wzywających wojskowych do nieprowadzenia działań zbrojnych przeciwko talibom⁷².

3.

NATO pomimo zaangażowania w Afganistanie olbrzymich środków finansowych (tylko USA wydały na ten cel według różnych danych od 1 do 2,2 bln dolarów)⁷³ i obecności w kluczowym momencie ponad 100 tys. żołnierzy nie udało się zrealizować głównych celów polityczno-militarnych.

69 B. Bender, P. Mcleary, *The \$88 billion gamble on the Afghan army that's going up in smoke*, Politico, <https://www.politico.com/news/2021/08/13/afghan-army-pentagon-504469> (dostęp: 2.02.2022 r.).

70 Liczebność talibów szacowano na 50–75 tys., a w szczytowym momencie przejmowania władzy w 2021 r. na ok. 100 tys., zob. P. Lesiński, *Anatomia...*, *op. cit.*

71 Według niektórych źródeł prezydent Aszraf Ghani wydał potajemny rozkaz służącym w armii Pasztunom, którzy stanowią największą grupę etniczną w Afganistanie, by nie walczyli z Talibami, zob. np. E. Żemła, M. Wyrwał, *Kulisy upadku Afganistanu. „Prezydent Ghani wydał tajny rozkaz, by wojsko nie walczyło z talibami”* – mówi Onetowi wysokiej rangi oficer afgańskiej armii, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/kulisy-upadku-afganistanu-ghani-wydal-tajny-rozkaz-by-wojsko-nie-walczylo/z7qefz7> (dostęp: 1.02.2022 r.).

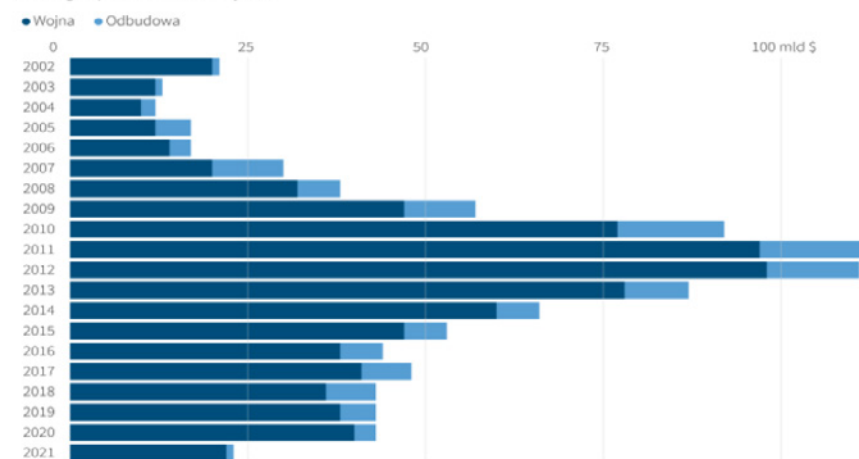
72 Szerzej na temat przyczyn sukcesów talibów zob. np. T. Otłowski, *Afganistan 2021 – anatomia klęski*, „Pułaski Policy Paper” 2021, nr 9, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2021/08/Pulaski_Policy_Paper_Nr_09_21.pdf (dostęp: 11.08.2022 r.); T. Otłowski, *Cmentarzysko imperiów. Afganistan 2001–2014*, Warszawa 2012; P. Łukasiewicz, *Talibowie...*, *op. cit.*

73 Według analizy ekspertów z Uniwersytetu Browna koszt wyniósł 2,26 bln dolarów, zdaniem amerykańskiego rządu ok. 1 bln dolarów, zob. *W Oslo rozpoczęły się rozmowy z talibami. Do Norwegii przylecieli luksusowym samolotem*, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-talibowie-z-oficjalna-wizyta-rozpoczely-sie-rozmowy-5569693> (dostęp: 28.01.2022 r.).

Wykres 9

Koszty wojny i odbudowy Afganistanu

ZAAPROBOWANE PRZEZ KONGRES SZACUNKOWE WYDATKI ZWIĄZANE Z OPERACJĄ W AFGANISTANIE
Dane wg Departamentu Obrony USA

Uwaga: Dane w przybliżeniu. Rok podatkowy w USA trwa od 1 października do 30 września. Dane za rok 2021 są niekompletne.

Źródło: U.S. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction

Źródło: podaję za: TVN, *W Oslo rozpoczęły się rozmowy z talibami. Do Norwegii przylecieli luksusowym samolotem*, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-talibowie-z-oficjalna-wizyta-rozpoczely-sie-rozmowy-5569693> (dostęp: 28.01.2022 r.).

Z czasem inicjatywę sukcesywnie zaczęli przejmować talibowie. Amerykańska administracja m.in. nie chcąc zwiększać wydatków finansowych i strat ludzkich (ponad 2200 zabitych) oraz licząc, iż afgańskie władze przy wsparciu własnych sił bezpieczeństwa utrzymają kontrolę przynajmniej nad częścią terytorium podjęła decyzję o tzw. strategicznym odwrocie. W rzeczywistości jednak wojna została definitywnie przegrana. Przegrały ją, pomimo zaangażowania oraz ofiarności tysięcy żołnierzy czy cywilów, nie tylko Stany Zjednoczone, ale także pozostałe zaangażowane państwa NATO i inne z nimi współpracujące⁷⁴. O ironio, zwyciężyła – jak to określił kiedyś pogardliwie jeden z amerykańskich generałów „banda pastuchów”. Jak to możliwe, że pokonali oni najsilniejszy sojusz na świecie? Porażka ta, wbrew obiegowemu powiedzeniu, ma wielu „ojców” między innymi w postaci przecenienia własnych sił i możliwości oraz niedoceny przeciwnika. Ten właśnie przeciwnik, m.in. dzięki odpowiedniej strategii, determinacji a wręcz fanatyzmowi, znajomości i ukształtowaniu terenu, zyskom z narkotyków, pomocy z zewnątrz, poparciu lub zastraszaniu części mieszkańców, a także wykorzystaniu błędów NATO pokazał po raz kolejny, jak symboliczny Dawid może pokonać Goliata. Jednak największym wyzwaniem dla talibów może okazać

⁷⁴ Szerzej na temat działania sił zbrojnych w Afganistanie zob. np.: B. Kruszyński, *Udział sił zbrojnych USA w konfliktach w Iraku i Afganistanie – największych wojnach przełomu XX/XXI wieku*, Poznań 2011; *Wojny...*, op. cit.

się nie samo zdobycie władzy lecz jej długotrwałe utrzymanie, biorąc pod uwagę nie tyle przesłanki polityczne czy militarne, ale ekonomiczno-społeczne.

4.

Pomimo zaangażowania militarnego, politycznego czy finansowego wielu państw oraz instytucji międzynarodowych terroryzm nadal pozostaje jednym z najistotniejszych a zarazem najgroźniejszych wyzwań bezpieczeństwa. Można to w sposób szczególny zaobserwować na przykładzie Afganistanu, gdzie mamy do czynienia ze specyficzną sytuacją polegającą na rywalizacji (także zbrojnej) dwóch konkurujących ze sobą terrorystycznych nurtów powiązanych z Al-Kaidą oraz ISIS. W skali świata problem ten może jeszcze bardziej eskalować, między innymi za sprawą nasilania się terroryzmu państwowego, odradzania wpływów niektórych sieci islamistycznych, znaczącego wzrostu aktywności innych radykalnych nurtów (choćby terroryzmu skrajnie prawicowego i lewicowego), czy coraz częstszego wykorzystywania przez terrorystów nowych rozwiązań technologicznych w postaci np. cyberataków, dronów itp.

Choć USA nie tylko deklarują, ale także realizują działania antyterrorystyczne w Afganistanie (najlepszym tego przykładem jest zabicie Aymana al-Zawahiriego) ich obecne możliwości oddziaływania w porównaniu z ostatnim dwudziestoletnim okresem są ograniczone i nie gwarantują kompleksowego sukcesu.

5.

Dotychczasowe problemy wewnętrzne, represyjne rządy talibów oraz powiązane z nimi ograniczanie pomocy międzynarodowej może doprowadzić w Afganistanie do wystąpienia niespotykanego tam do tej pory kryzysu humanitarnego oraz uchodźczego. Rozpatrywany jest też inny scenariusz w postaci konfliktu wewnętrznego realizowanego w różnych konfiguracjach (np. starcia wewnątrz ruchu talibów, ich zbrojnej konfrontacji z zbuntowaną mniejszością lub mniejszościami, zintensyfikowane walki z IS-KP itp.). W tym ostatnim przypadku mamy do czynienia ze swoistym patem strategicznym polegającym na tym, że talibowie nie są w stanie obecnie zniszczyć ISIS na swoim terytorium, a ISIS jest zbyt słaba, aby być dla nich realną konkurencją. Współczesna sytuacja występująca w Afganistanie ma zatem charakter przejściowy i jest etapem prowadzącym do kształtowania się tam nowego układu sił. Należy mieć nadzieję, że ostatecznie afgańskie wahadło przemian wychyliło się w kierunku stabilizacji i stopniowej poprawy sytuacji. W przeciwnym razie w Afganistanie znów dojdzie do kolejnej krwawej konfrontacji.

6.

Przejęcie władzy przez talibów zwiększa z jednej strony ryzyko traktowania Afganistanu jako bezpiecznej bazy dla niektórych (głównie powiązanych z Al-Kaidą) organizacji terrorystycznych w postaci istnienia infrastruktury rekrutacyjnej, szkoleniowej, logistycznej itp.

Natomiast z drugiej potęguje groźbę, iż działające tam struktury terrorystyczne (zarówno te powiązane z talibami, Al-Kaidą czy ISIS), ale też fundamentalistyczne czy przestępcze będą generować zagrożenie nie tylko w Afganistanie czy państwach sąsiednich, ale też w bardziej oddalonych częściach świata, w tym w Europie. Może to doprowadzić do wzrostu zagrożenia terrorystycznego na ich terytorium, tak jak miało to miejsce w latach 2015–2017. Wątek ten dotyczy także Polski, gdzie ryzyko ataku terrorystycznego (tak państwowego, jak i niepaństwowego) wzrasta na skutek wielu różnorodnych czynników, w tym choćby ustanowienia i zwiększenia stałej obecności sił USA, polskiego zaangażowania w wojnę z terroryzmem, konfliktu na Ukrainie i bardzo napiętych relacji z Rosją oraz Białorusią, czy potężnych ruchów migracyjnych itp.

7.

Aby ograniczyć powyższe zagrożenia część społeczności międzynarodowej np. UE, ONZ czy USA⁷⁵ próbuje na różne sposoby oddziaływać na reżim talibów nie tylko poprzez sankcje, ale także rozmowy⁷⁶ czy uzależnianie pomocy rozwojowej oraz humanitarnej od przestrzegania określonych zasad i standardów. Do pewnego stopnia przypomina to program ONZ „ropa za żywność” realizowany wobec Iraku w latach 1993–2005. W tym przypadku, jeśli dojdzie do porozumienia będziemy mieli do czynienia z formułą „pomoc ekonomiczno-finansowa za przestrzeganie określonych zasad prawnych”. Oznacza to zatem, że pomimo wycofania sił zbrojnych z Afganistanu państwa zachodnie nie utraciły całkowicie możliwości oddziaływania na tamtejszą sytuację, choć oczywiście są to zupełnie inne realia. Ponadto pozostaje pytanie do jakiego stopnia powyższe rozwiązania będą skuteczne (szczególnie w dłuższym wymiarze czasu) i na jakie ustępstwa talibowie będą gotowi pójść (np. włączenie wybranych przedstawicieli opozycji do rządu, prawa kobiet, produkcja i handel narkotykami, wspieranie Al-Kaidy itp.)? Zdaniem części komentatorów kompromis ze strony talibów może mieć tylko charakter tymczasowy lub fragmentaryczny, albowiem nie odejdą oni od sedna własnej ideologii, w tym systemu opartego na swojej interpretacji szariatu, obawiając się, że stracą w ten sposób nie tylko wpływy, ale i legitymizację, co może z czasem oznaczać ich upadek podobny do tego, do którego sami doprowadzili wcześniejszy rząd.

Nie można jednak ostatecznie wykluczyć, iż w przypadku braku porozumienia z „Zachodem” nowym donatorem pomocy stanie się inny podmiot – w szczególności Chiny⁷⁷ nie

75 Wskazać należy także na inicjatywy innych państw np. 20.10.2021 r. doszło w Moskwie do spotkania przedstawicieli: Rosji, Indii, Chin, Iranu, Pakistanu, Kazachstanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu, Tadżykistanu oraz Kirgistanu z talibami.

76 Na przykład rozmowy prowadzone przez USA z talibami w Katarze czy Uzbekistanie.

77 Według analizy Washington Institute w ciągu ostatniego roku przedstawiciele Chin spotkali się z talibami aż 71 razy. Na drugim miejscu w tym międzynarodowym zestawieniu uplasowała się Turcja – 54 znane spotkania, zob. C. Drueten, *Zachód odwrócił się od Afganistanu, Xi Jinping zobaczył w tym szansę. Tak Chiny bratają się z talibami*, „Die Welt” (dostęp: 23.08.2022 r.); M. Przychodniak, *Ostrożny triumfalizm. Relacje Chin i Afganistanu*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 171.

poruszające m.in. problemu łamania praw człowieka, a zainteresowane Afganistanem choćby ze względów surowcowych, geostrategicznych (w tym rywalizacji z innymi mocarstwami np. USA) czy bezpieczeństwa (problem ujugurskiego separatyzmu, narkotyków itd.). Inny hipotetyczny scenariusz zakłada, że talibowie zintensyfikują dotychczasowe źródła finansowania choćby w postaci produkcji czy handlu narkotykami lub bronią⁷⁸. Talibowie z jednej strony zdają sobie sprawę, iż ich oponenti, tak w kraju jak i zagranicą, są zbyt słabi i obecnie nie ma dla ich rządów alternatywy. Z drugiej jednak są też świadomi, iż muszą wyjść z międzynarodowej izolacji więc próbują to osiągnąć na coraz to nowe sposoby. Czy będzie to porozumienie z „Zachodem” czy może ścisła współpraca z Chinami lub państwami Półwyspu Arabskiego?

Trudno również prognozować rozwiązanie, że talibowie odwrócą się od Al-Kaidy oraz innych powiązanych z nią formacji i będą próbować rzeczywiście ograniczyć ich tamtejszą działalność. Prawdopodobny jest natomiast wariant polegający na ukrywaniu ich działalności i nieprovokowaniu opinii międzynarodowej. Składane przez nich w tym względzie obietnice należy zatem traktować przede wszystkim jako element kampanii propagandowej nakierowany na uzyskanie pomocy ekonomiczno-finansowej od społeczności międzynarodowej. Nie zapominając przy tym, iż część mieszkańców Afganistanu popiera ich rządy oraz funkcjonujące zasady, i część ta nie jest wcale mała. Dla wielu z nich sprawą kluczową są bowiem określone reguły religijno-klanowe i potrzeby ekonomiczne, a nie kwestie odnoszące się do praworządności czy demokracji.

8.

Katastrofalna sytuacja humanitarna, która obecnie ma miejsce w Afganistanie i nie jest znana szerzej międzynarodowej opinii publicznej wynika nie tylko z polityki i błędów popełnianych przez reżim talibów czy uwarunkowań klimatycznych (np. suszy), ale jest także następstwem złych założeń przyjętych przez państwa zachodnie, które wraz z przejściem władzy przez talibów doprowadziły do gwałtownego wstrzymania pomocy humanitarnej, co wpłynęło na załamanie sytuacji gospodarczej, wzrostu cen, klęskę głodu itd. O skali potrzeb świadczy fakt, że na konferencji afgańskich darczyńców w 2020 r. ustalono, że do 2024 r. na cywilną pomoc rozwojową zostanie przekazane 3,3 mld dolarów rocznie. Dla porównania tylko w 2018 r. Amerykanie na utrzymanie afgańskich sił bezpieczeństwa przeznaczyli 4,5 mld dolarów⁷⁹.

9.

Obecna afgańska sytuacja wewnętrzna jest ściśle powiązana z uwarunkowaniami zewnętrznymi tworząc system naczyń połączonych. Zagadnienie to wymaga odrębnego opracowania.

78 US Army pozostawiła w Afganistanie sprzęt wojskowy o wartości 7 mld dolarów, część tego sprzętu dostała się w ręce talibów, a część została zniszczona, zob. <https://forsal.pl/swiat/usa/artykuly/8520390,us-army-afganistan-sprzet-wojskowy-za-7-mld-dolarow.html> (dostęp: 20.08.2022 r.).

79 P. Kugiel, *Katastrofa...*, op. cit.

Warto jednak podkreślić, że w wielu kwestiach występuje duże podobieństwo w polityce „Zachodu” wobec Afganistanu czego przejawem jest choćby próba wpłynięcia na talibów poprzez narzędzia dyplomatyczne i ekonomiczne. Pozostałe podmioty zainteresowane w większym lub mniejszym stopniu tamtejszą sytuacją np.: Chiny, Pakistan, Indie, Rosja, Iran, ale też Turcja, Uzbekistan, Tadżykistan czy Zjednoczone Emiraty Arabskie, Katar i Arabia Saudyjska z uwzględnieniem zróżnicowanych środków starają się realizować tam swoje partykularne interesy dotyczące np.: uszczelnienia granic, ograniczenia eksportu terroryzmu i radykalizmu islamskiego oraz produkcji i handlu narkotykami, pozyskani surowców, powrotu z ich terytorium afgańskich uchodźców, wzmocnienia swoich wpływów czy osłabienia konkurentów (choćby Indie–Pakistan) itp.⁸⁰.

Wycofanie sił USA i NATO z Afganistanu z punktu widzenia państw regionu można rozpatrywać zarówno w kategoriach szansy, jak i zagrożenia. Szansa dotyczy możliwości osłabienia wpływów Stanów Zjednoczonych oraz wzmocnienia własnych interesów, w tym politycznych, militarnych czy ekonomicznych. Zagrożenie natomiast odwołuje się do dalszej destabilizacji sytuacji w regionie i eskalacji różnych niebezpiecznych zjawisk.

10.

Jaka przyszłość czeka zatem Afganistan? *Quo vadis Afganistanie?* Czy talibowie chcąc uzyskać pomoc międzynarodową oraz zniesienie sankcji zdecydują się na złagodzenie narzuconych zasad? Czy też przeciwnie będą nadal sprawować rządy w dotychczasowej lub jeszcze bardziej radykalnej formie? Czy, i w jaki sposób, będą oni w stanie rozwiązać rozliczne problemy trapiące to państwo⁸¹, choćby zjawisko głodu zagrażające milionom mieszkańców? Jak zostanie rozwiązana kwestia pomocy humanitarnej dla Afganistanu? Uwzględniając fakt, iż nawet w przypadku jej wznowienia, według wyliczeń ONZ z 2021 roku, pokrywa ona tylko 39% potrzeb. Jak będzie wyglądać eksploatacja tamtejszych surowców? Co z działalnością na afgańskim terytorium Al-Kaidy oraz innych struktur terrorystycznych, a także fundamentalistycznych? Czy Afganistan ograniczy produkcję i handel narkotykami? Co z powrotem uchodźców oraz osób, które chcą opuścić to państwo? Czy po okresie przejściowym dojdzie tam do wybuchu następnej wojny na przykład z lokalnymi siłami opozycyjnymi nieakceptującymi nowych rządów? Jakie działania wobec talibów podejmą państwa sąsiednie, w tym wielkie mocarstwa? Czy Afganistan stanie się kolejną strefą wpływu Chin, które kierowane korzyściami ekonomicznymi oraz względami strategicznymi udzielą talibom pomocy nie

80 Szerzej zob. np. J. Gajda, *Afganistan...*, op. cit.; P. Lesiński, *Spełnione marzenia – relacje Pakistanu z Afganistanem po przejęciu władzy przez talibów*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2022, nr 55; J. Stróżyk, *Strategiczne implikacje wycofania USA z Afganistanu. Porażka czy katastrofa*, [w:] *Rocznik Strategiczny 2021/22*, t. 27, Warszawa 2022.

81 Według wstępnych szacunków wartość afgańskiej gospodarki wynosząca około 20 mld dolarów może się zmniejszyć nawet o 4-5 mld dolarów, m.in. ze względu na ograniczenie kontaktów handlowych czy finansowych, w tym z instytucjami międzynarodowymi np. Bankiem Światowym czy Międzynarodowym Funduszem Walutowym.

zwracając uwagi na sposób ich rządów? Jaką długofalową politykę wobec Afganistanu będą prowadzić USA, Unia Europejska, Rosja, Indie czy Pakistan⁸²? Na te pytania obecnie nie znamy odpowiedzi.

W tle afgańskiego konfliktu pojawiają się jednak także i inne wyzwania dotyczące regionalnego, a nawet światowego bezpieczeństwa. Afganistan można przyrównać bowiem do symbolicznej puszki Pandory, której otwarcie wygenerowało rozliczne i bardzo różnorodne problemy dotyczące nie tylko terroru i łamania praw człowieka, terroryzmu, fundamentalizmu islamskiego, produkcji i handlu narkotykami, ale także rozprzestrzeniania się kryzysu migracyjnego oraz humanitarnego, przestępczości czy groźby wybuch kolejnego wewnętrznego lub międzynarodowego konfliktu zbrojnego, który jeszcze bardziej zdestabilizuje układ sił, w tym już i tak bardzo niestabilnym, ale jakże ważnym regionie. Zatem – quo vadis Afganistanie?

82 Przykładem nawiązywania kontaktów z talibami mogą być trzydniowe rozmowy, które miały miejsce w Oslo od 23.01.2022 r. Doszło podczas nich do spotkania talibów m.in. z przedstawicielami: Norwegii, USA, UE, Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec oraz Włoch. Jak zaznaczyła szefowa norweskiego MSZ A. Huitfeldt: „wizyta nie jest legitymacją ani uznaniem talibów. Jednak musimy rozmawiać z tymi, którzy w praktyce rządzą dziś Afganistanem. Nie możemy dopuścić, aby sytuacja polityczna doprowadziła do katastrofy humanitarnej”. Zdaniem A. Huitfeldt należy „jasno określić oczekiwania wobec talibów, zwłaszcza w dziedzinie edukacji dziewcząt i praw człowieka oraz udziału kobiet w życiu publiczny”; *W Oslo rozpoczęły się rozmowy z talibami. Do Norwegii przylecieli luksusowym samolotem*, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-talibowie-z-oficjalna-wizyta-rozpoczely-sie-rozmowy-5569693> (dostęp: 26.01.2022 r.)

Bibliografia

- Afghanistan: Acute Food Insecurity Situation March - May 2021 and Projection for June – November 2021*; <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1154300/?iso3=AFG> (dostęp: 11.06.2022 r.).
- Afghanistan: Conflict & Crisis*, The Institute for Economics & Peace, Sydney 2021.
- Afghanistan Lessons Learned Process*, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/12/pdf/2112-factsheet-afgh-lessons-en.pdf#:~:text=The%20Afghanistan%20lessons%20learned%20process%2C%20launched%20in%20September%2C,the%20Washington%20Treaty%2C%20to%20the%20evacuation%20from%20Kabul (dostęp: 11.06.2022 r.).
- Ahmady A., *Why Afghanistan Fell An Insider's Account of What Went Wrong*, „Foreign Affairs” 2021, 11 October <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2021-10-11/why-afghanistan-fell> (dostęp: 11.10.2021 r.).
- Bender B., Mcleary P., *The \$88 billion gamble on the Afghan army that's going up in smoke*, Politico, <https://www.politico.com/news/2021/08/13/afghan-army-pentagon-504469> (dostęp: 2.02.2022 r.).
- CIA *The World Factbook* 2021, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/#people-and-society> (dostęp: 30.11.2021 r.).
- Doxsee C., *Examining Extremism: Islamic State Khorasan Province (ISKP)*, <https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-islamic-state-khorasan-province-iskp> (dostęp: 1.12.2021 r.).
- Druten C., *Zachód odwrócił się od Afganistanu, Xi Jinping zobaczył w tym szansę. Tak Chiny bratają się z talibami*, „Die Welt” 23.08.2022.
- Factbox: What are Afghanistan's untapped minerals and resources?* <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/what-are-afghanistans-untapped-minerals-resources-2021-08-19/> (dostęp: 20.01.2022 r.).
- Feifer G., *The Great Gamble: The Soviet War in Afghanistan*, New York 2010.
- Filia Państwa Islamskiego działa w Afganistanie. Czy jest ISIS-K?*, <https://forsal.pl/swiat/aktualnosci/artykuly/8233930,isis-k-co-to-jest-filia-panstwa-islamskiego-afganistan.html> (dostęp: 2.08.2022 r.).
- Gajda J., *Afganistan 2022 – rok konsekwencji*, „Pułaski Policy Papers, Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego” 28.01.2022.

- Giustozzi A., *Koran, kałasznikow i laptop. Rebelia neotalibów w Afganistanie*, Kraków 2009.
- Global Terrorism Database (GTD), *The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START)*, <https://start.umd.edu/gtd/about/> (dostęp: 10.02.2022 r.).
- Global Terrorism Index 2020, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GTI-2020-web-2.pdf> (dostęp: 25.03.2022 r.).
- Global Terrorism Index 2022, <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022> (dostęp: 12.06.2022 r.).
- Górzyński O., USA: Wiceprezydent Harris o zabiciu al-Zawahirego: Dotrzymaliśmy obietnicy złożonej po wyjściu z Afganistanu, PAP 02.08.2022.
- Grondecka J., *Mamy dość ignorancji. Afganki protestowały w Kabulu w obronie swoich praw*, wyborcza.pl (dostęp: 14.08.2022 r.).
- ISAF's mission in Afghanistan (2001–2014) (Archived), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (dostęp: 20.01.2022 r.).
- Islamic State Khorasan (IS-K), Center for Strategic and International Studies (csis.org).
- Izak K., *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2016; <https://www.dni.gov/nctc/groups.html> (dostęp: 22.06.2022 r.).
- Koniec misji w Afganistanie. Po prawie dwóch dekadach Polacy wracają do domu, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koniec-misji-w-afganistanie-po-prawie-dwoch-dekadach-polacy-wracaja-do-domu> (dostęp: 3.06.2022 r.).
- Kozioł A., Kaca E., *Pomoc humanitarna UE w Afganistanie – potrzeby i wyzwania*, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/pomoc-humanitarna-ue-w-afganistanie-potrzeby-i-wyzwania> (dostęp: 27.01.2022 r.).
- Kruszyński B., *Udział sił zbrojnych USA w konfliktach w Iraku i Afganistanie – największych wojnach przełomu XX/XXI wieku*, Poznań 2011.
- Kryzys w Afganistanie. Analizujemy aktualną sytuację humanitarną, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/kryzys-w-afganistanie-analizujemy-aktualna-sytuacje-humanitarna/ (dostęp: 13.07.2022 r.).
- Kuczyński G., *Gorsi od talibów. Nie pomogła matka wszystkich bomb*, <https://www.tvp.info/55650851/afganistan-panstwo-islamskie-chorasanu-kim-sa-i-czym-roznia-sie-od-talibow> (dostęp: 12.08.2022 r.).
- Kugiel P., *Katastrofa humanitarna w Afganistanie: kryzys na własne życzenie*, „Biuletyn” PISM, 2022, nr 16.
- Kugiel P., *Rola pomocy rozwojowej w rozwiązywaniu kryzysu uchodźczego*, PISM, https://pism.pl/publikacje/Rola_pomocy_rozwojowej_w_rozwi_zywaniu_kryzysu_uchod_czego (dostęp: 20.01.2022 r.).
- Kugiel P., *Zamknięcie rozdziału – wycofanie wojsk USA z Afganistanu*, „Komentarz” PISM, 2021, nr 32.
- Legieć A., *Perspektywy rozwoju tzw. Państwa Islamskiego w Afganistanie*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 173.

- Legieć A., *Wpływ sytuacji w Afganistanie na bezpieczeństwo regionalne w Azji Centralnej*, „Biuletyn PISM” 2021, nr 158.
- Lesiński P., *Analiza klęski. Upadek rządu w Kabulu i zdobycie władzy przez talibów*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2021, nr 49.
- Lesiński P., *Kryzys humanitarny w Afganistanie*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2022, nr 53.
- Lesiński P., *Spełnione marzenia – relacje Pakistanu z Afganistanem po przejęciu władzy przez talibów*, „Biuletyn” Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Ośrodek Badań Azji, 2022, nr 55.
- Lubin A., *Never-Ending War on Terror*, University of California Press 2021; *Since 9/11, the “war on terror” has been central to U.S. policy*, „Foreign Affairs”, 2021, vol. 100, nr 5.
- Łukasiewicz P., *Talibowie. Przekleństwo czy nadzieja Afganistanu*, Kraków 2022.
- Madaj M., *Interwencja w Afganistanie – najdłuższa wojna, największe fiasko?*, [w:] *Wojny Zachodu. Interwencje zbrojne państw zachodnich po zimnej wojnie*, Warszawa 2017.
- Magnus R., Naby E., *Afghanistan: Mullah, Marx, And Mujahid*, Nations of the Modern World, Westview Press 2002.
- Malkasian C., *The American War in Afghanistan: A History*, Oxford 2021.
- McCants W., *The ISIS Apocalypse: The History, Strategy, and Doomsday Vision of the Islamic State*, St. Martin’s Press 2015.
- Otłowski T., *Afganistan 2021 – anatomia klęski*, „Pułaski Policy Paper” 2021, nr 9, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2021/08/Pulaski_Policy_Paper_Nr_09_21.pdf (dostęp: 11.08.2022 r.).
- Otłowski T., *Cmentarzysko imperiów. Afganistan 2001–2014*, Warszawa 2012.
- Otłowski T., *Współpraca między Islamskim Emiratem Afganistanu a Al-Kaidą. Historia, stan obecny i perspektywy*, Instytut Nowej Europy 28.01.2022, <https://ine.org.pl/wspolpraca-miedzy-islamskim-emiratem-afganistanu-a-al-kaida-historia-stan-obecny-i-perspektywy/> (dostęp: 3.08.2022 r.).
- Piotrowski M., *Upadek Afganistanu – pierwszy kryzys administracji Bidena*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 180.
- Przychodniak M., *Ostrożny triumfalizm. Relacje Chin i Afganistanu*, „Biuletyn” PISM, 2021, nr 171.
- Repetowicz W., *Finansowe duszenie Afganistanu to perspektywa eksodusu [relacja z Kabulu]*, 09.12.2021, <https://defence24.pl/geopolityka/finansowe-duszenie-afganistanu-to-perspektywa-eksodusu-relacja-z-kabulu> (dostęp: 3.08.2022).
- Resolute Support Mission in Afghanistan (2015–2021)* https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm (dostęp: 18.01.2022 r.).
- Rozmowy przedstawicieli USA i talibów. Rezerwy odblokowane?*, Businessinsider.com (dostęp: 29.07.2022 r.).
- Sadkiewicz S., *Afgańska wojna: ciąg dalszy nastąpi*, <https://pzevo.azurewebsites.net/home/articleshow/35101> (dostęp: 10.07.2022 r.).
- Sadkiewicz S., *ISIS w Afganistanie to duży problem talibów. I nie tylko*, „Polska Zbrojna” 01.10.2021, <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/35448> (dostęp: 20.07.2022 r.).

- Stawiski J., *Czy było warto? Po co tam w ogóle weszliśmy? Co nas tam trzymało? Co właściwie mieliśmy zrobić?*, <https://tvn24.pl/swiat/20-lat-wojny-w-afganistanie-analiza-jacka-stawiskiego-5144572>, (dostęp: 19.08.2022 r.).
- Stróżyk J., *Strategiczne implikacje wycofania USA z Afganistanu. Porażka czy katastrofa*, [w:] *Rocznik Strategiczny 2021/22*, t. 27, Warszawa 2022.
- Szurc K., *Proces negocjacyjny pomiędzy USA a Afgańskimi Talibami w latach 2001–2020*, „Opinie” Warsaw Institute, 22.11.2021, <https://warsawinstitute.org/pl/proces-negocjacyjny-pomiedzy-usa-afganskimi-talibami/> (dostęp: 21.06.2022 r.).
- Szwajcer D., *Talibowie chcą powołać Islamski Emirat Afganistanu. To oznacza koniec republiki*, https://wiadomosci.onet.pl/swiat/islamski-emirat-afganistau-co-to-jest-talibowie-chca-pelnie-wladzy/wl5hf2h?utm_source=wiadomosci.onet.pl_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp: 6.08.2022 r.).
- The Death of Ayman al-Zawahiri*, <https://www.state.gov/the-death-of-ayman-al-zawahiri/> (dostęp: 12.08.2022 r.).
- The War is Worth Waging: Afghanistan's Vast Reserves of Minerals and Natural Gas*, <https://www.globalresearch.ca/the-war-is-worth-waging-afghanistan-s-vast-reserves-of-minerals-and-natural-gas/19769> (dostęp: 21.01.2022 r.).
- US Army pozostawiła w Afganistanie sprzęt wojskowy o wartości 7 mld dolarów*, <https://forsal.pl/swiat/usa/artykuly/8520390,us-army-afganistan-sprzet-wojskowy-za-7-mld-dolarow.html> (dostęp: 20.08.2022 r.).
- USA nie odmrożą 7 mld dolarów należących do banku centralnego Afganistanu*, forsal.pl (dostęp: 15.08.2022 r.).
- W Oslo rozpoczęły się rozmowy z talibami. Do Norwegii przylecieli luksusowym samolotem*, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-talibowie-z-oficjalna-wizyta-rozpoczely-sie-rozmowy-5569693> (dostęp: 28.01.2022 r.).
- Watson Institute for International and Public Affairs, <https://watson.brown.edu/about> (dostęp: 01.12.2021 r.).
- Wejksznier A., *Europejska armia kalifatu. Centrum supersieci*, tom 1, Warszawa 2020.
- Wejksznier A., *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu?*, Warszawa 2016.
- Wojciechowski S., *Globalne tendencje w rozwoju zagrożeń terrorystycznych*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2022, nr 17.
- Wojciechowski S., *Państwo Islamskie jako nowa forma aktywności terrorystycznej*, [w:] Wojciechowski S., Osiewicz P., *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*, Warszawa 2017.
- Wojciechowski S., *The terrorist bomb is still ticking – even in the shadow of Covid-19*, „Przegląd Strategiczny” 2020, nr 13.
- Wojczal K., *Taliban – nowe rozdział w Azji Środkowej*, <https://www.krzysztofwojczal.pl/geopolityka/azja-centralna/afganistan/taliban-nowe-rozdanie-w-azji-srodkowej/> (dostęp: 13.07.2022 r.).

Wolska A., *ONZ chce zebrać na rzecz pomocy dla Afganistanu 5 mld dolarów, aby uniknąć humanitarnej katastrofy*, EUROACTIV.pl (dostęp: 27.01.2022 r.).

Żemła E, Wyrwał M., *Kulisy upadku Afganistanu. „Prezydent Ghani wydał tajny rozkaz, by wojsko nie walczyło z talibami”*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/kulisy-upadku-afganistanu-ghani-wydal-tajny-rozkaz-by-wojsko-nie-walczylo/z7qefz7> (dostęp: 1.02.2022 r.).

Sebastian Wojciechowski – prof. dr hab. Instytutu Zachodniego oraz Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu. Kierownik Zakładu Studiów Strategicznych WNPiD UAM. Ekspert OBWE ds. bezpieczeństwa i terroryzmu. Redaktor naczelny czasopisma naukowego „Przegląd Strategiczny”. Stypendysta Fundacji na rzecz Nauki Polskiej oraz Departamentu Stanu USA. Laureat nagrody naukowej Prezesa Rady Ministrów RP oraz nagrody za publikację naukową przyznaną w ramach konkursu zorganizowanego przez Unię Europejską. Autor lub współautor licznych monografii z zakresu stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa np.: *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Poznań 2013; *The Hybridity of Terrorism. Understanding Contemporary Terrorism*, Berlin 2013; *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*, Warszawa 2017; *Współczesne bezpieczeństwo Polski. Międzynarodowy wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2019. Ostatnio opublikował m.in. analizy pt.: *Globalne tendencje w rozwoju zagrożeń terrorystycznych*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2022; *Nowa era terroryzmu w Unii Europejskiej?*, InfoSecurity24.pl.

Pragniemy wspierać polskich naukowców i dzielić się ich dokonaniem. Do naszych głównych zadań należy uwolnienie potencjału polskiej nauki poprzez promocję i popularyzację rodzimej myśli badawczej z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, a także wytworzenie mechanizmów i kapitału społecznego, który organizowałby się wokół idei państwowości.

Instytut De Republica jest nowoczesnym zapleczem eksperckim, promocyjnym i wydawniczym dla niedocenianych w kraju i poza jego granicami, a tak ważnych dla właściwego rozumienia historii i zjawisk społecznych, dziedzin nauki. Równie istotnym aspektem we wspomnianym zakresie jest współdziałanie z uczelniami wyższymi, instytutami badawczymi oraz analitycznymi z Polski i całego świata.